

MAREK VIKTOR

KESZTÖLC 1956

MAREK VIKTOR

KESZTÖLC
1956

Kiadta: Keszölc Község Önkormányzata
Szerkesztette: Radovics Istvánné és Nyíró András
Nyelvi lektor: Keppel Dániel
Nyomdai munkák: Spori Print Vincze Nyomda, Esztergom

A borítóképen a Keszölc Borklub által állított szalmatank látható,
éjszakai világításban. Fotó: Nyíró András

www.keszölc.hu

Keszölc, 2016

A programot az 1956-os forradalom és szabadságharc
60. évfordulójára létrehozott Emlékbizottság támogatja

Előszó

Sokat gúnyolták a kesztölcieket azzal, hogy útlefél kell a faluba. A mindenkori polgármester is megkapta, hogy ő a köztársasági elnök. Kinevették Kesztölcöt a köztársaság legendája miatt. Hatvan év után a kesztölciek a falu határában szalmatankot állítottak a köztársaság legendájának emlékére. Aki erre jár, lefényképezteti magát előtte, és megosztja a képet a Facebookon. Mosolygós gyerekek, kedves lányok, pózoló fiúk, összekapaszkodó nagyszülők képei terjednek. Sokan úgy érzik, hogy az évtizedekig tartó gúnyolódás után Kesztölc ezzel a gesztussal visszanyerte a méltóságát.

A gesztusok mellett tényekre is szükségünk van. Ez a történet a szüleink, nagyszüleink története. Ez a könyv mégis rólunk szól, arról, hogy mit tanulhatunk a hatvan évvel ezelőtti eseményekből. A történet szereplői között van Marek Viktor nagybátyja, és az én nagyapám is. Viktor egyszer azt mondta: rondákat írtam a nagyapádról. Igen, az én szeretett nagyapám, Nebehaj Lajos rendőr volt, kommunista. Egyike azoknak, aki ellen felkeltek 1956-ban. Valóban elszorult szívvel olvastam a róla szóló szavakat. Ezért nem könnyű, de elfogadom azt a képet, amit a történész felrajzolt a források, visszaemlékezések alapján a nagybátyjáról, a nagyapámról és a többiekről.

Igen, hatvan évvel később már túl kell lépnünk a történet személyes szálain, bogain. Kesztölc 1956-ban megmutatta, mit jelent a szabadságszeretet, a helytállás és a közösségi önszerveződés. Az akkoriak csak magukra számíthattak, és jól tudjuk, ezzel így vagyunk mi is. A saját falunkat csak mi tehetjük élhetővé, szerethetővé. Kesztölc ma is összetartó, erős közösség, és büszke lehet a múltjára.

Kesztölc, 2016 októbere

Nyíró András

Tartalom

Bevezetés	4
Kesztölc: tények és torzítások	5
Kesztölc története: a kezdetektől a II. világháborúig	6
Felszabadulás és csalódás: a szovjet csapatok bevonulása Kesztölcire	8
Kesztölc a háború után: nyomor és lakosságcsere	10
Válaszok a diktatúrára: tiltakozás és büntetés: Marek Lajos története	12
Marek és Erdélyi: egy rendszerellenes szervezkedés kezdetei	14
Jámbor László és a szervezkedés budapesti szálai	16
A kesztölci szervezkedés valós elemei	17
Leleplezés és megtorlás	19
Az ítéletek	27
Leleplezéstől a forradalomig	29
Kesztölc 1956-ban: a Kesztölci Köztársaság legendája	30
Kesztölc 1956-ban: a valóság I.	33
Rövid kitérő a diktatúra természetrajza felé	36
A kesztölci kommunisták	37
Kesztölc 1956-ban: a valóság II.	40
Megtorlások : A kesztölci forradalmárok pere: Kertész Ferenc és társai	44
Kesztölc az Államvédelem látókörében	49
Zárszó	52
Köszönetnyilvánítás	53
Felhasznált források és bibliográfia	54

Bevezetés

*„Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj,
S nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály;
annak mit rejt e térkép? gyárat s vad laktanyát,
de nékem szöcskét, ökröt, tornyot, szelíd tanyát;
az gyárat lát a látcsőn és szántóföldeket,
míg én a dolgozót is, ki dolgáért remeg...”
(Radnóti Miklós)*

Nem valószínű, hogy akár itthon, akár a magyar történelmet ismerő külföldiek körében sokan vitatnák azt az állítást, hogy az 1848-49-es forradalom és szabadságharc világtörténelmi jelentőségű esemény volt. A többi európai forradalom bukása után egyedül Magyarország tartott ki, és csak egy világhatalom bevonása volt képes elfojtani a magyarok ellenállását. Ezt a forradalmat, és az azt követő szabadságharcot, sőt az ezeket övező személyeket és legendákat is az egész nemzet a magáénak érzi. Nemcsak a fővárosi eseményeket ismerik az emberek, hanem a települések – még a mai Magyarország határain kívül esők is – büszkék honvédjeikre, az ország nagy részén tanult és/vagy vándorszínészként járt Petőfire, a toborzó körútján lakhelyükön megpihenő, és szavával a férfiak színét-virágát hadba hívó Kossuthra. Ezzel ellentétben az 1956-os forradalom és szabadságharc mind a mai napig nem került a helyére sem a magyar nemzet történetében, sem az emberek fejében és szívében. Igaz, hogy a világtörténelmi fontosságát már kevesen vitatják. Ám hiába élnek köztünk még olyanok, akik aktív részesei vagy legalább szemtanúi voltak az eseményeknek, a társadalom nagy része még mindig nem érzi teljesen magáénak, vagy pedig egészen egyszerűen nem törődik vele. Szerencsés az a település, ahol ez nem így van. Mindazonáltal a két

szabadságharc összehasonlítása nem ennek a dolgozatnak a témája. Az alábbi értekezés az '56-os forradalom megítélésének egyik elemét veszi vizsgálat alá, mégpedig azt, hogy amíg az '56-os forradalom budapesti eseményeivel a legtöbben helyel- közzel tisztában vannak, és azt is mindenki tudja, hogy Magyarország egy elnyo-mó világméretű diktatúra ellen egyedül küzdött, de a helyi, településtörténeti eseményeket jószerivel egyáltalán nem ismerik.¹ Ez a dolgozat arra tesz kísérletet, hogy egy régió '56-os eseményeinek leírásán keresztül megmutassa az országos tendenciákat és a helyi sajátosságokat. Bemutatva egy falu történetét, igazolja azt az állítást, hogy sokak téves elképzelésével ellentétben a forradalom az egész nemzeté volt, és nem csak a fővárosban történtek forradalmi események, hanem vidéken is, minden ott lakót érintve. Az '56-os forradalom az egész magyar nemzetet érintette, még akkor is, ha mai szemszögből ez nem mindenkinek egyértelmű, sőt még akkor is, ha a mai emberek nagy részének ez már csak távoli történelem. 1956-nak mindannyian részesei, áldozatai és nyertesei is vagyunk. De ahogy az országos eseményeket, úgy a vidék történéseit sem lehet megérteni az előzmények nélkül.

Kesztölc :tények és torzítások

A dorogi szénmedence bányásztelepülései közül, beleértve Dorogot is, talán a legnagyobb mértékű, de mindenesetre a legnagyobb hírű forradalmi események a Pilis hegység lábánál elterülő Kesztölcön játszódtak le.

1 Annak ellenére, hogy nagyon sok történészi munka készült már el.

Az 1956-os események jobb megértéséhez érdemes kissé mélyebben megismerkedni a falu történetével, különös tekintettel a II. világháború vége és 1956 közötti időkre.

Kesztölc története a kezdetektől a II. világháborúig

A hosszan elnyúló falu a Kétágú-hegy, Fekete-hegy, Pilis-nyereg, Klastromiszirtek alatt húzódik. A falu területéről későbronzkori urnasíros temetőjére utaló edények kerültek elő. A község határában vezetett a római korban a Brigetiót Aquincummal összekötő út. Római településre utaló régészeti leletek is előkerültek. A népvándorlás korában avar törzsek laktak ezen a területen.² A honfoglalás korában a pilisi erdő az Árpád család birtokterülete volt. A falu első okleveles említése 1075-re tehető, I. Géza királyunk idejére. A földrajzi adottságoknak megfelelően a falu lakossága szőlőműveléssel foglalkozott. Kezdetben – csakúgy, mint Dorog – a királyi udvart szolgálták ki, később a falu az esztergomi káptalan birtokába került.³ 1242 telén a többi Esztergom környéki településsel egyetemben Kesztölcöt is feldúlták a tatárok. A tatárjárás után a megszülető pálos rend központja lesz a faluhoz tartozó Klastrompusztán található Szent Kereszt-kolostor.⁴ Feltételezhető, hogy az 1270-ben elhunyt rendalapítót is itt temették el. Kesztölcöt a török korban is lakták. A falu nemcsak a töröknek, hanem a királyi Magyarországnak is adót fizetett. A török kor végére mindössze 16 család volt a faluban, akik szőlőművelés mellett földművelésből, állat-

2 Radovics Istvánné (2001) 9. o.

3 Uo. 11. o.

4 Uo. 47. o.

tenyésztésből és mészégetésből éltek.⁵ A kis híján elnéptelenedő faluba 1716-tól telepítenek szlovákokat. 1732-ben 231-en lakták a falut. Ez a szám a XIX sz. elejére elérte az 1000 főt, és a század folyamán tovább növekedett.⁶ A betelepülésnek köszönhetően a falu elszlovákosodott. Lakói a XIX sz. folyamán szőlőműveléssel (az 1891-92-ben a falut elérő filoxéra járvány erősen visszavetette a termőterületet⁷), fakitermeléssel és mészégetéssel foglalkoztak.

A XIX sz. végére egyre több kesztölci vállalt munkát a környékbeli bányákban. Általában a csolnoki és dorogi aknába jártak dolgozni. A XX. sz. elejére lényegében bányásztelepüléssé vált a falu. Az I. világháború idején a besorozott 60 főből 34 fő vesztette életét a fronton.⁸ Az első világháború után a bányászat visszaesése nagy hatással volt a falu életére. Az eddig sem gazdagságáról híres település lakosságát nagyon súlyosan érintette a hanyatlás. Az 1924-ben elbocsátott bányászok új munkahelyet kerestek maguknak. Ezt az új munkahelyet azonban nem Magyarországon, hanem Franciaország és Belgium bányáiban találták meg. Az 1920-as évek második felétől kb. 30 család vállalt munkát Nyugat-Európában. A legtöbben 3-4 év után visszatértek. A bányászok ugyanis nem akarták véglegesen elhagyni Magyarországot, inkább csak a széntermelés újabb fellendülésére vártak. Sokan egyedül dolgoztak külföldön. Az itthon lévő kis földeket az asszonyok művelték. Ezek a kis földek a korábbi években nagy segítséget jelentettek az alacsony bányászfizetésből nehezen megélő embereknek. A külföldi munkavállalásnak a gazdasági világválság szabott korlátot. A II. világháború kitörésekor pedig az összes munkavállalót

5 Uo. 16. o.

6 Uo. 17. o.

7 Uo. 20. o.

8 Uo. 21. o.

visszaküldték Magyarországra.⁹ A külföldön dolgozó bányászok a kommunista eszméssel már Magyarországon kapcsolatba kerültek. Franciaországban és Belgiumban ez a kapcsolat kiszélesedett. Többen a Francia Kommunista Pártba is beléptek.¹⁰

„Felszabadulás” és csalódás: a szovjet csapatok bevonulása Keszthölcire

1944 decemberéig megkímélték a falut a háború viharai. A szénbányászat a háború alatt is fontos iparág volt, így a férfilakosság nagy részét mentesítették a katonai szolgálat alól. A szovjet csapatok bevonulása – csakúgy, mint az összes környékbeli településen – a főváros köré vont ostromgyűrű létrehozásával volt összefüggésben. A kesztölci plébánia évkönyvében dr. Várnai József írt a szovjet csapatok megérkezéséről.¹¹ A Keszthölcön tartózkodó magyar csapatok felvették a harcot a szovjetekkel, de rövid harc után sikerült kiszorítani az ellenállókat. A falu lakossága várta a „felszabadító csapatok” megérkezését. Tették ezt egyrészt azért, mert a község szláv ajkú lakossága bízott a rokon nemzet jóindulatában, másrészt a korábban ismertetett okok miatt Keszthölcön több kommunista és baloldali elkötelezettségű ember is élt. Sőt, a faluban az akkor illegális kommunista pártnak is éltek tagjai, akik aktívan kivették részüket az ellenállásból. 1944-ben a német megszállás után a Pilis barlangjaiban fegyvereket és élelmiszert is gyűjtöttek. Több kesztölci ellen a nyilasok elfogató-parancsot is kiállí-

-
- 9 Forrás: Keszthölci Krónika című dokumentumfilm (Magyar Televízió, Szegedi Körzeti Stúdió, 1992), szöveggel (muster).
Kara Ferenc visszaemlékezései. A vonatkozó részek a szerző birtokában
- 10 Munkáshatalomért(1980) 90. o., ill. 198. o.
- 11 Historia Domus, Keszthölc 38. o.

tottak.¹² Kara Józsefet pedig 1944 novemberében egy razzia során el is fogták és kivégezték.¹³ A nehézségek ellenére sikerült 20 munkaszolgálatos zsidót a Pilis barlangjaiban elrejtetni. Ők túl is éltek a vézskorszakot. A „felszabadítás”-ban azonban nem sok köszönet volt. 1944. december 30-án ugyanis a szovjet csapatok összegyűjtötték a falu hadköteles korú lakosságát, kb. 380-400 embert.¹⁴ Személyes visszaemlékezések szerint a megszállók furcsállották, hogy a háború végén ilyen sok férfi volt a faluban.¹⁵ A szovjetek igyekeztek mindenkit megnyugtatni, és azt ígérték, hogy mindenki kap igazolást arról, hogy a bányában dolgozik. Erre azért lett volna szükség, mivel a főútvonal túloldalán található bányát gyalog közelítették meg a bányászok. A háborús időben fontos volt, hogy igazolni tudják magukat. A kesztölciek hittek az igaznak tűnő érvelésnek. Az igazolás kiállításáért a férfiakat először a szomszédos településre, Piliscsévre vezényelték át, majd egyre távolabb, mindig halogatva az igazolványok kiállítását. Ercsiben már fehérpartizánként kezelték őket. Innen szigorú őrizet alatt szállították el a társaságot Bajára, ahonnan Szegedre, végül Temesvárra kerültek. A nagy gyűjtőtáborban kiütött a hastífusz és a vérhas.„Reggelenként kocsival vitték ki a halottakat a kiásott gödrökbe, aki túlélte, 1945 tavaszán kivitték a Szovjetunióba.”¹⁶A szovjet hadsereg alig egy-két kilométerre a front mögött megszervezte több száz férfi értelmetlen elhurcolását. Ezek azok a bányászok, akik hiányát annyira megéreztek a szénbányászat újraindításánál. Pedig a szovjet kormánynak is érdeke lehetett volna a szénbányászat mielőbbi működtetése, ha másért

12 ÁBTL V-144-173 Kertész Ferenc, 28. o.

13 MNLKEML XXIII. 734 b Kesztölc biz iratok 44/a o. ill.
Bányász ellenállók (2000) 13. o.

14 Fakász (2000) 138. o.

15 Radovics Vilmos visszaemlékezései. Forrás ld.: 9 sz. lábjegyzet

16 Fejér-Vasvári. II. (2002) 698. o.

nem, akkor a háború utáni jóvátétel gyorsabb teljesítéséért. Kesztlőcön eközben senki sem tudta, hogy mi történt az elvezényelt férfiakkal. A hetek múlva megszökött vagy betegen visszatért emberek számoltak csak be sorstársaiknak tragédiájukról. A faluban maradt lakosság sem járt sokkal jobban. 1945. február 4-től március elejéig az egész falut kitelepítették a korábban már említett Piliscsévre. Egy hónap múlva térhettek vissza a teljesen kifosztott településre.¹⁷ A kényszermunkából 1947-ben érkeztek csak vissza azok, akik túléltek az utazást és a Szovjetunióbeli munkát.¹⁸

Kesztlőc a háború után : nyomor és lakosságcsere

A kirabolt falut az éhezés fenyegette. Szerencsére a település földrajzi adottságaiból adódóan rendelkeztek olyasmivel, amire nagy szükség volt a háború pusztította Magyarországon. Önszerveződő alapon meszet égettek, amit aztán az Alföldön élelmiszerre cseréltek.¹⁹ A mészégetést és az élelmiszer elosztását egy Franciaországot megjárt kommunista, Farsang András irányította. Több alkalommal is sikerült így élelmiszert szerezni a falu számára. Az elosztás kérdésében azonban egy idő után nézeteltérés alakult ki Farsang András és a falu többi kommunista vezetője között. Hiába volt párttag, MSZHSZ²⁰ titkár, mégis sikerült

17 Kosztka Gáspárné, Forda Ferenc, Szivek Istvánné visszaemlékezései, Forrás ld.: 9. sz. lábjegyzet

18 Kadarkay Árpádnak, a szovjet bevonulást gyerekejjel végigélő volt kesztőlci lakosnak megrázómvisszaemlékezése a Hungarian Review 2014-2015-ös számaiban jelent meg.

19 Farsang Andrásné visszaemlékezései, Forrás ld.: 9. sz. lábjegyzet

20 MSZHSZ: Magyar Szabadságharcos Szövetség

őt kiszorítania a többi vezetőnek a falu irányításából. Farsang Andrásra jellemző volt, hogy ezután sem adta fel a közösség-szervező munkát a faluban. Először a Munkásotthonban, majd miután innen is kiutasították, saját házának udvarán tartott bokszedzéseket az érdeklődő fiataloknak. Igazi „kovászember” volt, aki azonban tevékenységével igencsak felingerelte volt párttársait.²¹

Alig indult meg ismét az élet a faluban, amikor újabb történések kavarták fel az indulatokat. 1946. február 27-én aláírták a csehszlovák-magyar lakosságcsere egyezményt.²² Megkezdődött az agitáció, minél több szlovákot próbáltak rábeszélni az áttelepülésre. Az egyik sokat hangoztatott érv az volt, hogy a csehszlovák állampolgárok mint szövetségesek hamarabb fognak hazatérni a hadifogságból, mint a háborút a vesztes oldalon befejező magyarok. A szlovákiai áttelepülés esetére megígért nagy ház és sok föld is sokakat csábított. Kesztlőcről két hullámban települtek át a családok. Először 1946. június 13-án, másodjára szeptember 12-én indult el összesen 368 ember.²³ A megürült házakból csak hatot kaptak menekült magyarok. A többi a visszamaradt rokonoknak jutott, illetve ezekből lett óvoda és a későbbiekben az MDP helyi szervezetének pártháza is.²⁴ A II. világháborúig egy alapvetően homogén és baloldali beállítottságú falu lakosságát kétszer is „megkavarták”. A szegénység továbbra is megmaradt, az új politikai rendszer a kezdeti lehetőségek után, a kommunista diktatúra egyre intenzívebb kiépülésével együtt sem váltott be semmit azok közül az ígéretek közül, amiért is a kesztölciek a baloldali-kommunista eszmék felé fordultak. A falusiak, amíg lehetett, megpróbálták megőrizni a helyi

21 Farsang Andrásné visszaemlékezései, Forrás ld.: 9. sz. lábjegyzet

22 Ortutay (1992) 21. o.

23 Ortutay (1992) 22. o.

24 Uo. 23. o.

demokráciát. Az iskolák államosítását még felerészben megtagadta a képviselőtestület.²⁵ Ezzel szemben 1949-ben már teljes mértékben támogatták a képviselők ugyanezt az intézkedést.²⁶ Ugyanígy megpróbáltak ellenállni a téészesítésnek is, hiszen a nem túl magas bányászfizetésekből élő családok kis földjeikből igyekeztek kipótolni háztartásuk szükségleteit. A téész megszervezése éppen ezért nagyon nehezen ment. Még 1951-ben is arról tanúskodnak az MDP helyi szervezetének iratai, hogy kevesen léptek be a termelőségvetkezetbe.²⁷ Amikor azonban minden földet kötelezően be kellett adni a közösbe, ezek a bányászcsaládok elveszítették a konyhára való előteremtésének egy nélkülözhetetlen forrását.

Válaszok a diktatúrára: tiltakozás és büntetés Marek Lajos története

A totális diktatúra kiépülése, a szabadságjogok teljes megszüntetése és az általános elnyomorodás egyre nagyobb elégedetlenséget szított. Az egyes emberek életében ez különbözőképpen nyilvánult meg. Voltak, akik a túlélésre törekvés vagy az őszinte elkötelezettség jegyében a tökéletes behódolást és az azonosulást választották. Voltak, akik teljes passzivitásba süllyedve figyelték az eseményeket, és voltak olyanok is, akik tenni akartak valamit a diktatúra ellen. A kommunista államvédelem természetesen mindhárom csoportot igyekezett félelemben tartani.

25 MNLKEML Kesztlöc község képviselőtestületének jegyzőkönyve
1947-1950. 53. o.

26 Uo. 94-95. o.

27 MNLKEML MDP járási bizottság 1951-55, 33-as fond 4-es fond csoport,
44-es őrzőegység 11. és 13. o.

Mindenkit figyeltek, még a legkisebb falvakban is. Az 1949. május 15-én megtartott országgyűlési választásokon kizárólag a Népfront jelöltjeire lehetett szavazni. A hivatalos végeredmény szerint az ország lakosságának 96%-a járult az urnák elé.²⁸ Néhány érvénytelen szavazatot leszámítva mindenki a Népfront jelöltjeire adta le voksát. Ezen az 1949. május 15-ei választáson természetesen Keszölcön is szavaztak. Azonban egy fiatal munkás, Marek Lajos egy üres borítékot dobott az urnába, így tiltakozva a választásnak nevezett színjáték ellen. Ez nem is jelentett volna bajt a számára, ha a választási bizottság tagjai nem veszik észre ezt a csendes akciót. Ebben az időben azonban a szavazó-fülkében sem volt szabadság. A választások után közölték Marek Lajossal, hogy „így nem lehet viselkedni a népi demokráciában”, ezért az eddigi fatelepi munkahelyéről a bányába helyezik át, és a későbbiekben se számítsen semmi jóra.

Marek Lajos egy egyszerű bányászcsalád négy fiúgyermeke közül a második volt. Édesapjának és bátyjának sikerült megszöknie a szovjetek által elhurcolt csoportból, őt csak azért nem vitték el, mert 1944-ben még túl fiatal volt.²⁹ A választásokon való részvételéig semmilyen politikai megnyilvánulása nem volt. Egyszerűen csak zavarta a diktatúra és az általános nyomor. A munkahelyéről való áthelyezés után két lehetőséggel kellett számolnia: vagy elfogadja a döntést, és egész életében viseli a megbélyegzést, mindazt a hátrányt, amit emiatt az egy cselekedete miatt ráronak, vagy másik megoldásként megpróbál megszökni valamelyik nyugati országba. Marek Lajos ez utóbbi megoldást választotta. Egy barátjával Csehszlovákián át Ausztriába szökött volna, azonban az osztrák határon egy szovjet járőr elfogta őket. A két fiút visszatoncolták

28 Romsics (2000) 597. o.

29 Marek Lajos visszaemlékezései, Forrás ld.: 9. sz. lábjegyzet

Szombathelyre. Itt alkalma volt megismerkedni az ÁVH módszereivel. A szombathelyi bíróság tiltott határátlépésért 1949. december 24-én öt hónapi fogházbüntetésre ítélte.³⁰

Marek és Erdélyi: egy rendszerellenes szervezkedés kezdetei

Marek Lajos visszaemlékezése szerint Szombathelyen olyan sok volt az elítélt, hogy egy részüket át kellett szállítani Sátoraljaújhelyre.³¹ Itt ismerkedett meg a börtön rabkórházában dolgozó, szintén elítélt Erdélyi Józseffel. Erdélyi József 1930-ban született Budapesten. Édesanyja korán meghalt, édesapja pedig a világháború alatt Ausztriába távozott és Salzburgban telepedett le. Erdélyi a Fasori Gimnázium elvégzése után az orvosi egyetemre iratkozott be. 1949-ben ő is megkísérelte elhagyni az országot, de Marek Lajoshoz hasonló úton végül ő is a sátoraljaújhelyi börtönbe került.³² Erdélyi és Marek között rövidesen barátság szövődött. Itt a börtönben határozták el, hogy megpróbálnak valamit tenni a fennálló rendszer ellen. A ma is hozzáférhető források alapján igen nehezen lehet meghatározni, hogy mi is volt a tulajdonképpeni szándékuk. A későbbi eljárás peranyagának ismeretében és Marek Lajos későbbi, szóbeli visszaemlékezése alapján nagy bizonyossággal annyi állapítható meg, hogy szabad életet kívántak teremteni az országban az általános nyomor és a terror megszüntetésével. Ezen célok eléréséhez ők annyiban kívántak hozzájárulni, hogy szervezeten várták a változást, és a többi

30 ÁBTL V-102 010/1. sz. dosszié, Dudik Aladár és tsai., 352. o.

31 Marek Lajos visszaemlékezései, Forrás ld.: 9. sz. lábjegyzet

32 ÁBTL: V-102 010/4. sz. dosszié Dudik Aladár és tsai., 252. o.

emberben is életben akarták tartani a szabadság utáni vágyat. A későbbi szervezkedés elméleti háttérétől ennél többet jelen pillanatban nem lehet megállapítani. Az biztos, hogy a totális diktatúra és a teljes nyomor egy idő után társadalmi robbanáshoz vezetett. Ez a szabadságvágy majd csak 1956-ban torkollott forradalomba, de már az '50-es évek elejétől kimutatható az ország területén. A szervezkedés tényleges megindulása Marek Lajos szabadulásával vette kezdetét. Kesztlöcön Marek, Erdélyi József volt iskolatársával, Inzsel Károllyal együtt az egykori Kisgazda Párt valamikori tagjait szervezte be. A faluban, bár nem olyan nagy számban, mint a bányászok, önállóan gazdálkodó parasztok is éltek. Ezek a Kisgazda Párt tagjai voltak, amíg lehetett. Az erőszakos téészesítés és a Kisgazda Párt szétverése után Navratil Rudolf és néhány volt párttársa³³ szívesen támogatta Marek és Erdélyi elképzeléseit. A szervezkedés szó erre az időszakra még csak nagyon óvatosan alkalmazható, hiszen 1950 tavaszától 1951 tavaszáig semmilyen konkrét formát nem öltött az ellenállás, mindössze alkalomadtán összejöttek valamelyikük borospincéjében, és kritizálták a fennálló rendszert. Már ezért a tevékenységért is elítélhették volna őket ebben a korszakban, azonban a baráti borozgatások mellett egy sokkal súlyosabb cselekményt is véghezvittek: bújtatták a katonai szolgálattól önkényesen távolmaradó Inzsel Károlyt. Aki egészen addig a faluban maradt, amíg Erdélyitől Horváth Károly névre kiállított hamis papírokat nem kapott. Ezek után visszatért Budapestre, ahol is Erdélyi Ottóval, Erdélyi József öccsével lakott egy lakásban, és egy baromfifeldolgozóban helyezkedett el.³⁴ 1951 tavaszán egy újabb budapesti fiatalember bukkant fel Kesztlöcön. Jámbor Lászlónak hívták, ő is menekült, és őt is Erdélyi irányította a faluba.

33 Radovics Vilmos, Radovics Gáspár, Kochnyák József, Hertlich János
34 ÁBTL V-102 010/4. sz. dosszié, Dudik Aladár és tsai., 380-383. o.

Jámbor László és a szervezkedés budapesti szálai

Jámbor László 1947-ben érettségizett Budapesten a Könyves Kálmán Gimnáziumban.³⁵ Három félévet járt az orvosi egyetemre, majd abbahagyta. A bölcsészkarra szeretett volna átjelentkezni, ide azonban nem vették fel, mivel „burzsoá tempónak” minősítették magatartását, mármint azt, hogy nem fejezi be azt az egyetemet, amit elkezdett. Mivel az orvosi egyetemet semmiképpen sem akarta folytatni, inkább az Orosz Intézetben tanult tovább.³⁶

Gimnáziumi barátai az érettségi után is összejártak, folytatva az iskolai cserkészcsapat akkorra már betiltott tevékenységét. Vezetőjük, Weingartner Béla volt. Gyakran jártak kirándulni a Budapest környékén fekvő hegyekbe. Ilyen útjaik során fedeztek fel elhagyott fegyvereket, lőszereket és aknákat. Különböző barlangokat is rendbe tettek, hogy az esetleges háború idején a kényszerbesorozás elől ide meneküljenek.³⁷ Jámbor közös kirándulásaikra magával vitte barátnőjét, Hubay Katalint is. A Weingartner-féle szervezkedés végét egyik társuk árulása okozta. Torma László, tisztiiskolába járó barátjuk, attól való félelmében, hogy alakulatát a Szovjetunióba vezénylik, 1951 februárjában elhagyta állomáshelyét és egy, a csoport által előkészített barlangban bujkált.³⁸ Márciusban kirándulók majdnem felfedezték, ekkor megijedt, és nővére családjához menekült. Másnap önként jelentkezett alakulatánál, ahol vallomást tett. A Weingartner-csoport minden tagját őrizetbe vették.³⁹ Jámbor László és egy barátja megszökött a letartóz-

35 ÁBTL V-102 010/3. sz. dosszié, Dudik Aladár és tsai., 214-215. o.

36 Uo. 399. o.

37 Uo.

38 Uo. 319-320. o.

39 Bővebben ld.: ÁBTL V-51-827. sz. dosszié, Weingartner Béla és tsai.

tatás elől. Utóbbi később elfogták, Jámbornak azonban nem akadtak a nyomára. Hubay Katalint is többször kihallgatták, majd elengedték. Informátort állítottak rá és Jámbor családjára, hátha ily módon sikerül Jámbor nyomára akadni.⁴⁰ Hubay Katalin a megfigyelés ellenére folyamatosan félrevezette az államvédelmet, és szervezte szerelmének bujkálását. Jámbor előbb egy Mátyás-hegyi villában, majd Óriszentmiklóson rejtőzött. Innen került Keszölcse, majd újra Budapestre. Bujkált még Solymáron és Nógrádon is. Utolsó tartózkodási helye 1952 júliusától Szuhahután volt.⁴¹ Itt fogta el aztán az ÁVH 1952 augusztusában. Amint arról már korábban szó esett, Jámbor Erdélyi révén került Keszölcse. Erdélyit Hubay Katalin ismerte meg 1951. április elején Újpesten a Szent László tér és a Nagysándor utca sarkán lévő trafiknál. A trafik tulajdonosa, Khor Emil mutatta be őket egymásnak. Hubay régóta ismerte Khoort és megbízott benne.⁴² Erdélyi ajánlotta fel, hogy elbújtatja Jámbort Keszölcön. Jámbor 1951. április végén, május elején került a faluba, ahol először Marek Lajos családja, majd pedig Farsang András rejtegette.⁴³ 1951 őszén került újra Budapestre, mivel a faluban több embernek is feltűnt az idegen férfi.

A kesztölczi szervezkedés valós elemei

Farsang András Jámbor bújtatása révén került kapcsolatba Marek Lajossal és Erdélyi Józseffel, aki egy újabb csoport szervezésébe kezdett. Ebben már többségben voltak a bányászok. Ez a csoport tényleges

40 ÁBTL V-102 010/ 1. sz. dosszié, Dudik Aladár és tsai., 352. o.

41 ÁBTL V-102 010/ 1. sz. dosszié, Dudik Aladár és tsai.,
Szuhahuta mai neve: Mátraalmás

42 Hubay Katalin személyes közlése, 2003. január 22.

43 Dudik Aladár személyes közlése, 2002. május 14.

ellenálló tevékenységet végzett. 1951 júniusában ellopták a kesztölci munkásotthonban található rádiókészüléket. Ennek eladásából szerették volna előteremteni a pénzt egy sokszorosító megvásárlásához. Az akció sikerült, a rádiót Erdélyi egyik barátja autóval szállította fel Budapestre.⁴⁴ 1952 tavaszán újabb akciót hajtottak végre. Marek Sándor (Marek Lajos öccse) és Petróczy János felgyújtotta a tsz szalmakazlát. Nem sokkal később a dorogi tszcs szalmakazlát is megpróbálták felgyújtani, ez azonban az erős szél következtében nem sikerült.⁴⁵ 1952 májusában Farsang András és Dudik Aladár megverte a falu MSZHSZ titkárát. A helyi földműves szövetkezet kocsmájában keveredtek szóváltásba a titkárral, akit záróra után mindketten megverték.⁴⁶ A legkirívóbb eset, ami után ténylegesen is elkezdtek keresni az ellenállókat 1951 tavaszán játszódtott le. Röplapokat készítettek és szórtak Kesztölc környékén, valamint Budapesten. Azt, hogy kinek az ötlete volt a röplapok készítése és terjesztése, ma már nem lehet eldönteni. Lehetséges, hogy Erdélyi és Marek Lajos a kezdetektől is ezt tervezte, és a szervezkedés legfontosabb gyakorlati tevékenységének is ezt tartották volna, és nem a bármiféle fegyveres ellenállást. Az is lehet, hogy a rendszeresen rendszerellenes

szövegeket és verseket író Jámbor javasolta ezt a falubelieknek.⁴⁷

Az mindenképp bizonyosnak tűnik, hogy a szövegeket Erdélyi József fogalmazta. A gépelést és a sokszorosítást Zentai Jánosné, Jámbor nővére végezte. A röplapok keretének nemzetiszín csíkozását Hubay Katalin készítette. A kesztölci cikket a röplapokat Jámbor László segítségével Esztergomban, Dorogon, Tokodon, Piliscséven és Leányváron ragasztották

44 ÁBTL V-102 010/4. sz. dosszié Dudik Aladár és tsai., 302-311. o.

45 ÁBTL V-102 010/1. sz. dosszié Dudik Aladár és tsai., 192-193. o., ill. 318. o.

46 Dudik Aladár személyes közlése. 2002. május 14.

47 ÁBTL V-102 010/2. sz. dosszié Dudik Aladár és tsai., 160/ 1-4. o.

ki. Farsang András vallomása szerint kb. 250 darabot.⁴⁸ Erdélyi Inzsel társaságában Pestlőrincen és Kispesten függesztett ki mintegy 50 darabot. Hubay Katalin pedig Újpesten szórt röplapokat.⁴⁹ Bár a korabeli helyi sajtó nem adott semmiféle hírt a provokációról, a személyes visszaemlékezések és az 1952-es események azt mutatják, hogy a kesztölcieknek ezzel a cselekedettel sikerült igazán felbőszíteniük a hatalom képviselőit.

Leleplezés és megtorlás

Végül a szervezkedés az egyik részvevő árulása révén lepleződött le. A röplapszórás után az államvédelem keresni kezdte az elkövetőket. A megyei pártfunkcionáriusok is elkezdtek érdeklődni a településeken, valamint a környékbeli gyárakban és bányákban. Egyes források szerint pénzjutalmat is felajánlottak a nyomravezetőknek.⁵⁰ Nagy valószínűséggel az 1952 májusában megvert MSZHSZ titkár, Váczi József akadt a szervezkedés nyomára. Ő értesült róla, hogy sógora, Fuzik Károly kapcsolatban áll Farsang Andrásékkal. Fuzik 1948-tól börtönbüntetését töltötte, mivel két barátjával agyonvert egy férfit egy futballmérkőzés vagy egy táncmulatság után.⁵¹ Fuzik korábban azok között volt, akik Farsang Andrásához jártak bokszedzésre. Farsang a börtönben is meglátogatta Fuzikot, és többek közt a szervezkedésről is beszélt neki. Fuzik azután ezt az információt adta tovább sógorának. Fuzikot 1952 júniusában az ÁVH beszervezte. Idő előtt

48 ÁBTL V-102 010/3. sz. dosszié Dudik Aladár és tsai., 110. o.

49 Hubay Katalin személyes közlése, 2003. január 22.

50 Dudik Aladár személyes közlése, 2002. május 14.

51 Farsang Andrásné visszaemlékezése, Forrás ld.: 9 sz. lábjegyzet

szabadult a börtönből és pénzjutalmat is kapott.⁵² Fuzik cserébe segítette felderíteni a szervezkedést és provokátorként is működött. Az ÁVH az elegendőnek ítélt információk birtokában végül 1952. augusztus 8-ról 9-re virradó éjjel csapott le a kesztölciekre. Az augusztus 7-én kelt Operációs terv⁵³ szerint őrizetbe kívánták venni: Kovács János, Farsang András, Nagy Bálint, Dudik Aladár, Fekete Mihály, Velmovszki István, ifj. Petróczy János, Farsang Ferenc, Marek Sándor, Marek Lajos kesztölci és Újvári Ferenc esztergomi lakosokat. Minden letartóztatásra két komáromi és két budapesti ÁVH-s volt kirendelve. Ez összesen harminchét ember, nem számítva a „pesti elvtársakat”, akik a falu biztosításában segítettek. Az ÁVH-sok tartottak attól, hogy esetleg fegyveres ellenállásba ütközhetnek. Egy személy kivételével azonban mindenkit letartóztattak. Problémát csak az okozott nekik, hogy a faluban nem sokkal azelőtt változtatták meg a házsámokat, és így két alkalommal is rossz helyre mentek először az államvédelem nyomozói. Az ÁVH-sok gyorsan és határozottan hajtották végre feladatukat. Mindenhol azonnal leteperték és megbilincseltek az emberüket. Csak Dudik Aladár elfogásánál volt kisebb verekedés, amely során Dudik eltörte az egyik ÁVH-s kezét.⁵⁴ Az őrizetbe vételek tehát egy személy kivételével eredményesek voltak. Marek Sándor és Marek Lajos elfogásakor támadtak problémák, ugyanis a falu közepétől hazafelé tartó Marek Sándor észrevette, amint két ÁVH-s elvezeti Velmovszki Istvánt.⁵⁵ Mivel arra már nem volt ideje, hogy riassza Farsang Andrásékát, hazaszaladt és figyelmeztette bátyját. A kesztölciek elfogásáról készült beszámoló szerint a hibás helyszínrajz miatt először a szomszéd

52 Velmovszki István és Petróczy János visszaemlékezése. Forrás ld.: 9. sz. lábjegyzet, ill. Dudik Aladár személyes közlése, 2002. május 14.

53 ÁBTL V-102 010/1 sz. dosszié Dudik Aladár és tsai., 73. o.

54 Dudik Aladár személyes közlése, 2002. május 14.

55 Marek Sándor visszaemlékezése, Forrás ld.: 9. sz. lábjegyzet

házhoz törtek be az ÁVH-s nyomozók.⁵⁶ Ezalatt volt idejük a kerítésen átugorni a Marek fivéreknek. Marek Lajos, miután észrevette a szomszédos házaknál álló ÁVH-sokat, a közeli patak felé indult. Marek Sándor szintén a közeli hegyek felé vette az irányt. Őt néhány órával később elfogták a szervezkedés egyik fegyverraktáránál.

Marek Lajosra, miközben a patak felé futott többször is rálőttek. A jelentés szerint helyismeretének köszönhetően, hogy sikerült elmene-külnie. A nyomok alapján látszott, hogy megsebesült.⁵⁷ Marek Lajos visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy a kezén érte a golyó.⁵⁸ Vérezve futott el a szomszédos falu, Piliscsév irányába. Ezzel sikerült is félrevezetnie üldözőit, akik csak másnap reggel folytatták keresését, mivel nyomozó-kutyák megérkezésére vártak. Azonban így sem jártak sikerrel, mivel a nagy szárazság és a hajnali harmat miatt a kutyák nem fogtak szagot. Legalábbis erre a szakértői véleményre hivatkozott az üldözésről készült jelentésben Wágner Elemér, a nyomozás helyi vezetője.⁵⁹ Ezek után Piliscséven kezdték el keresni Marekot, mivel ebbe az irányba futott el, és – mint azt családjától megtudták – itt több lánynak is udvarolt. Mindeközben azonban Marek Lajos mégsem Piliscsévre ment, hanem a hegyeken átkelve Pilisszántóra. Itt a falu végén lévő egyik házba kopogott be, teljesen ismeretlenül. Miután a háziak látták, hogy az arca és a felsőteste csupa vér, megmosdatták és ellátták. Itt mindössze néhány napig maradhatott, mivel érkezésekor feltűnt egy falubelinek. Ez a néhány nap azonban elég volt arra, hogy az ÁVH a piliscsévi kutatást befejezze. Más falvakban nem keresték, mivel máshol sem rokona, sem ismerőse

56 ÁBTL V-102 010/3. sz. dosszié, Dudik Aladár és tsai., 71-72. o.

57 ÁBTL V-102 010/3. sz. dosszié, Dudik Aladár és tsai., 71-72. o.

58 Marek Lajos visszaemlékezése, Forrás ld.: 9. sz. lábjegyzet

59 ÁBTL V-102 010/3. sz. dosszié Dudik Aladár és tsai., 71-72. o.

nem volt.⁶⁰ 1952 szeptemberétől Marek Kesztlöcön bujkált egy távolabbi rokonánál. Nem is akárhol, hanem a falu közepén a tanácsháza közelében. Az első néhány hónapban egy partfalba vájt ólban, ahol csak ülni és feküdni lehetett. Később a ház padlásán töltötte a nappalokat. Ottlétéről még a család gyermekei sem tudtak. Egészen 1955 augusztusáig maradt Kesztlöcön, ekkor véletlenül meglátták az utcáról, és így ismét menekülnie kellett. Családja a hegység túloldalán található Pilisszentkereszten talált neki búvóhelyet. Itt maradt egészen 1956 októberéig, amikor is hazatért és szülei házának padlásán húzta meg magát Október 31-én adta csak fel a bujkálást, és lehetett együtt újra családjával.⁶¹ A szervezkedés Budapesten élő tagjait augusztus 7-én vették őrizetbe. Erdélyi Józsefet lakásán tartóztatták le.⁶² Hubai Katalint 1952 tavaszától az ÁVH szigorúbb őrizet alá vonta és ügynökként akarta alkalmazni. Hubai a zsarolás hatására névleg elfogadta ezt, de a következő hónapokban folyamatosan félrevezette a hatóságot. Kesztlöci kapcsolatairól egyáltalán nem beszélt. Fuzik Károly provokációja után sikerült őt is a csoporthoz kapcsolni. Így őt a szokásos ÁVH-s találkozóján vették őrizetbe. Jámbor Lászlót is elfogták augusztus 10-én. Tartózkodási helyéről Hubai Katalin barátnői adtak felvilágosítást, akiket szintén beszállítottak az ÁVH-ra, de később elengedték őket. Az augusztus elején letartóztatott személyektől kicsikart vallomások alapján bővítették később, augusztus végén az őrizetbe vettek körét. Ekkor tartóztatták le Erdélyi, Jámbor és Hubai több budapesti és vidéki ismerősét, rokonát.⁶³ A kesztölci egykori kisgazdák mellett ekkor tartóztatták le Farsang Andrásné és a bányász-csoport többi tagját.⁶⁴ Kahler Frigyes a Joghalál

60 Marek Lajos visszaemlékezései, Forrás ld.: 9. sz. lábjegyzet

61 Marek Lajos visszaemlékezései, Forrás ld.: 9. sz. lábjegyzet

62 ÁBTL V-102 010/3. sz. dosszié, Dudik Aladár és tsai., 247. o.

63 ÁBTL V-102 010/4. sz. dosszié, Dudik Aladár és tsai., 137-138. o., ill. 178. o.

64 ÁBTL V-102 010/2. sz. dosszié, Dudik Aladár és tsai., 26-27. o.

Magyarországon című munkájának második felében, a *Bevezetés a koncepció perек anatómiájához* című részben a konstruált pereket két csoportra osztja.⁶⁵ Egyrészt vannak a valótlan tényálláson nyugvó perек rendszere. Ezekben a perekben a „tervezőasztalon” született forgatókönyvekhez nem egyszer utólag kerestek megfelelő szereplőket. Kahler példaként ennél a csoportnál a Grósz-pert említi. Másrészt vannak a valós tények eltorzításán nyugvó perек. Ezekben valós tényeket tendenciózusan csoportosítanak, politikai célokhoz kötnek. Ilyen a MAORT és más szabotázsperek. A kesztölci szervezkedést azonban nem lehet ezekbe a csoportokba besorolni. A kesztölciек ugyanis valóban birtokoltak fegyvereket, valóban volt gyújtogatás, és ténylegesen is megverték a MSZHSZ titkárt. Nem is beszélve a röplapszórásról. Nem lett volna szükség sem előzetes megtervezésre, sem tendenciózus csoportosításra. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az ellenük lefolytatott per ne tartalmazott volna torzításokat, és ne lett volna koncepcióس ügy. A Joghálal Magyarországon című műre visszautalva el kell mondani, hogy a per folyamán és az ítéletben is fontosak voltak a bizonytalan tények. Mint a többi konstruált perben, itt is minden gond nélkül felváltotta a feltételezés a bizonyosságot. A kesztölciек által elkövetett tettek elegendőek voltak egy eljárás elindításához, de nem voltak elégségesek egy koncepcióس per lefolytatásához. Az ÁVH-nak „ki kellett kerekítenie” az ügyet, hogy egy megfelelő méretű és a korszakban előre elfogadott koncepció szerint felépülő per folyjék le. Ezért volt szükséges a kesztölci volt kisgazdák beemelése a perbe. Erdélyi, Jámбор és Hubai barátainak elfogása pedig „országos méretűvé” szélesítette a szervezkedést. A „nyersanyag” kikerekítéséhez szükséges volt a már felvett vallomásokba, illetve az ítéletbe belevenni a kesztölciек által tervezett megmozdulásokat

is. Az ÁVH szerint ezek a cselekedetek a következők lettek volna: a pilis-vörösvári vasúti híd és az alagút felrobbantása, a kesztölci tszcs állatainak megmérgezése, a kesztölci tszcs pincéjének felrobbantása, az MDP helyi vezetőinek meggyilkolása, a tanácselnök házának felrobbantása.⁶⁶ Budapesten pedig a vádak szerint a Szabadság-szobrot akarták felrobbantani. A szökésben lévő Heidler Ferencsel és édesapjával is kapcsolatba hozták a szervezkedőket, azzal vádolva őket, hogy fel akarták őket fegyverezni.⁶⁷ Mindezekben a vádpontokban természetesen bűnösnek is találták a kesztölciakat, és elítélték őket.⁶⁸

Fegyverbirtoklásért és rejtegetésért is büntetés várt rájuk. Ez a vádpont az előbbiekkal ellentétben valóban megállja a helyét. A falusiak ugyanis valóban rendelkeztek fegyverekkel. Kesztölc már a II. világháború alatt is nevezetes volt orvvadászairól. Marton János, a falu volt jegyzője visszaemlékezéseiben beszél arról, hogy már a Horthy-korszakban problémát okoztak, és a csendőröket is többször ki kellett hívni a faluba emiatt.⁶⁹ Bizonyos mennyiségű vadászfegyver így már 1945 előtt is volt a faluban. A világháború után az erdőben talált gépfegyvereket, lőszert és gránátokat vették magukhoz a falusiak. Petróczy János ezekre az időkre a következőképpen emlékezett vissza: „úgy állt a puska az ajtó mögött, mint a söprű.”⁷⁰ A kihallgatások augusztus elejétől szeptember végéig folytak. Ennyi idő alatt kialakult az ÁVH végleges koncepciója, amely alkalmazkodott a meglévő helyzethez. A szökésben lévő Marek Lajos szerepét háttérbe szorították. A végleges koncepció szerint

66 ÁBTL V-102 010/3. sz. dosszié, Dudik Aladár és tsai., 268-290. o., ill. 296-318. o.

67 Apa és fia egy nem túl távoli faluból, Dágról menekült el.

68 ÁBTL V-102 010/1 sz. dosszié, Dudik Aladár és tsai., 277-308. o.

69 Marton János visszaemlékezése, Forrás ld.: 9. sz. lábjegyzet

70 Petróczy János visszaemlékezése, Forrás ld.: 9. sz. lábjegyzet

az országos kiterjedésű szervezet élén Erdélyi József és Farsang András állt, akik a fennálló rendszer megdöntésére hoztak létre egy szervezetet. Itt kell megemlíteni, hogy Erdélyi Józsefnek a szervezkedésben betöltött szerepe máig tisztázatlan. A periratok áttanulmányozása során felmerült adatok alapján ugyanis több lehetőség is kínálkozik. Az egyik lehetőség szerint Erdélyi József egy egyszerű csaló volt, aki csak pénzt akart kicsikarni a jóhiszemű falusiakból. Ezt támasztja alá több kesztölci tanúvallomása, amely szerint Erdélyi többször kért kölcsön pénzt a szervezkedés budapesti központja részére, a pénzzel azonban nem tudott elszámolni.⁷¹ Emiatt romlott meg a kapcsolat a volt kisgazdák és Erdélyi között. Emiatt volt szükséges a második csoport megszervezése. A második csoporttal is megromlott azonban a kapcsolata, mivel a Munkásotthonból elloptott rádióval, illetve az azért kapott pénzzel sem tudott elszámolni.⁷² A másik lehetőség szerint Erdélyi valódi ellenálló volt, aki még a börtönben sem adta ki felsőbb kapcsolatait. A kihallgatások alatt többször is megverték. Ha valódi szélhámos lett volna, akkor nagy valószínűséggel elmondott volna bármilyen nevet, csak hogy mentse a bőrét. Felesége és alig néhány hónapos kislánya internálásával is megfenyegették, mégsem mondott semmit.⁷³ Kihallgatásai is sokkal tovább húzódtak, mint a többieké. Egy harmadik lehetőséggel is számolni kell. Lehetséges, hogy Erdélyi József egy provokátor volt, akinek az volt a feladata, hogy Kesztölcön összegyűjtse a rendszerellenes, eddig passzív elemeket. Ezt a vélekedést támasztja alá az a tény, hogy Marek Lajossal ellentétben nem kerültek elő a sátoraljaújhelyi börtönben eltöltött idejéről készült iratok. Zárkaügy-nökének említést tett arról, hogy amiről csak ő tud, arról nem fog vallomást tenni.⁷⁴

71 ÁBTL V-102 010/2 sz. dosszié, Dudik Aladár és tsai., 84-87. o.

72 ÁBTL V-102 010/3 sz. dosszié Dudik Aladár és tsai., 340-342. o., ill. 345-348. o.

73 Uo. 360-365. o., ill. 258-261. o.

74 ÁBTL V-102 010/4 sz. dosszié Dudik Aladár és tsai., 389. o.

A kihallgatások alatt is sokáig nyugodtan viselkedett, majd egyre feszültebb lett az idő előrehaladtával. Ne felejtsük el, hogy a szervezkedést végül lebuktató Fuzik Károly neve is szerepel az ellenállók között a per kezdetén. A per végére azonban már eltűnik az iratokból. Őt sikerült kiemelni a perből, Erdélyit (talán) nem. Az ilyen provokátorok szerepét világítja meg F. István, volt recski őr visszaemlékezése.⁷⁵ Arra a kérdésre, hogy 1956 után miért szerelt le a pécsi rendőrkapitányságról azt a választ adta, hogy ő még egyszer nem fog terveket készíteni évi öt összeesküvés felszámolására. „Megmondtam nekik [a főnökeinek], én nem hozok létre azért egy szervezkedést, hogy a főnökeimnek legyen egy aktájuk.”⁷⁶ Lehetséges, hogy Erdélyi is egy ilyen terv részeként hozta létre ellenálló csoportját, csak hogy őt nem tudták vagy nem akarták kiemelni a perből. Akármelyik lehetőség az igaz, a következmények tragikusak voltak. 1952 októberében került sor a per tárgyalására. Két csoportra osztották az elítélendőket. Az egyikbe Farsang András és köre, illetve a budapestiek kerültek. A másik csoportba Navratil Rudolf és köre.

75 M. Kiss (2003)

76 Idézi: M. Kiss (2003)

Az ítéletek

Az október 7-én Farsang András és társai ellen megszületett ítéletek szerint a szervezkedés tagjai az összeesküvésben való részvételen kívül bűnösnek találtattak fegyverrejtegetésben, robbanóanyag-rejtegetésben, társadalmi tulajdon felgyújtásában és lopás büntettségében.⁷⁷

Az ítéletek:

- I. Farsang András: halál
- II. Jámbor László: életfogytiglan
- III. Hubai Katalin: 14 év
- IV. Zentai Jánosné: 6 év
- V. Farsang Ferenc: 9 év
- VI. Dudik Aladár: 8 év
- VII. Ifj. Petróczy János: 14 év
- VIII. Marek Sándor: 12 év
- XI. Velmovszki István 14 év
- X. Fekete Mihály: 8 év
- XI. Fekete István: 7 év
- XII. Újvári Ferenc: 6 év
- XIII. Farsang Andrásné: 4 év
- XIV. Herczegh Károly: 1 év 6 hónap
- XV. Kucsera Márton: 5 év

77 ÁBTL V-102 010/1. sz. dosszié Dudik Aladár és tsai., 275-308. o., illetve. 309-318. o.

Leleplezéstől a forradalomig

1952-ben általános tagosítás volt a faluban. A térszbe be nem lépők földjét elvették és cserébe a Pilis oldalában található köves földeket adtak nekik.⁷⁹ A falu kommunista irányítói között a továbbiakban csak Nagy Imre kormányra kerülése okozott némi zavart. Új tanácselnök került a falu élére. Megkezdődtek a kilépések a nagy nehézségek által összehozott termelőségvetkezettől. Ebből a „viszonylag” szabad időszakból származik az új tanácselnöknek, Oberfrank Ádámnak elődjéről, Maklári Józsefnéről készített jellemzése az Észak-Dunántúli Üzemeltetési Vállalat számára.⁸⁰ E jellemzés szerint Maklári Józsefné a korábbi években a dolgozókkal a „legbarábarabmodon”(sic!) viselkedett. „Megcsinálta azt, hogy a dolgozóknak megadta a sertésvágásra az engedély(t) és mikor a fél levágta akkor rendőrséggel elvitette.”⁸¹ Ha elfogadjuk azt, hogy az újonnan kinevezett elnök megpróbálta elődjéről a lehető legrosszabb képet festeni, a forrásban akkor is biztosra vehetünk két tény. Egyrészt azt, hogy 1949 és 53 között a falu vezetése helyi kiskirályként intézkedett a faluban, másrészt azt is, hogy az irat keletkezésének időpontjában, 1954-ben már szabadabban lehetett véleményt nyilvánítani. Nagy Imre leváltása után újabb változás történt a faluban: új tanácselnök lett. A rákosista régi kommunisták azonban nem folytathatták ott, ahol azt korábban abbahagyták. 1956 nyarán már kezdtek hazatérni az 1952-es per azon résztvevői, akiknek büntetését enyhítették. 1956 októbere egy erősen baloldali beállítottságú, de a kommunizmus által többszörösen is sújtott faluba érkezett.

79 MNLKEML XXIII. 734 b. Kesztlöc Községi tanács V.B Bizalmas iratok 34-16/1954

80 MNLKEML XXIII. 734 b. Kesztlöc Községi tanács V.B Bizalmas iratok 34-16/1954

81 Uo.

Kesztölc 1956-ban : a Kesztölci Köztársaság legendája

Kesztölc országos „ismertségre” az 1956-os események miatt tett szert. A forradalom leverése után elterjedt történet szerint a forradalom alatt a falusiak október végén kikiáltották a „Kesztölci Köztársaságot”, a szovjet csapatoktól pálinkáért vagy borért (a fizetőeszköz mibenlétében a szájhagyomány nem képvisel egységes álláspontot) tankot is vettek, ami a „Köztársaság”, azaz a falu védelmét szolgálta volna. Az 56-os forradalom leverése után a helyi „kormány” tagjait szétkergették, a „köztársasági elnök” is hosszú évekig bujkált. Ez a történet nem csak szóban terjedt. A korszakban több újságcikk is foglalkozott a témával. Az első igen korán, 1956. december 18-án a Magyar Szakszervezetek Országos szövetségének lapjában, a Népakaratban jelent meg. E lapszám harmadik oldalán található a „Statáriális ítélet a ’Kesztölci Köztársaság’ főkolomposai felett” című cikk. Ebben leírják, hogy két kesztölci lakost ítélte el a statáriális tanács fegyverrejtegetésért. Itt említi meg a sajtó először, hogy egy tizenkét tagú fegyveres társaság kikiáltotta a „Kesztölci Köztársaságot”. A cikk állítása szerint ezek a fegyveresek rettegésben tartották a környéket. Ennek a rettegésnek vetett véget a december 15-én megérkező karhatalom, amely ártalmatlanná tette a fegyver-viselőket és -rejtegetőket. A következő napon ugyanebben a lapban megjelent egy újabb cikk⁸², melyben a „Köztársaság” harmadik vezetőjének elítéléséről számolnak be, akit szintén jogtalan fegyverbirtoklás vétségében találtak bűnösnek. 1957. január 6-án az ekkor Komárom Megyei Hírlapnak⁸³ nevezett újságban jelent meg egy újabb írás Kesztölcéről Kiss Klára tollából. Az újságíró beszámol arról,

82 Népakarat 1956. I. sz.

83 1957. május 1-től – mint korábban is – Komárom Megyei Dolgozók Lapja

hogy a faluköztársaság híre az egész országban elterjedt, bár hozzáteszi, hogy ezt a nevet egy újságíró adományozta a falunak. Ezek után pedig a faluban történt eseményeket ismerteti. Mielőtt rátérnénk a valódi tényekre, előbb még egy cikksorozatról kell beszélnünk. 1957 tavaszán a dorogi Dunamente című újság közölt beszámolót a falubeli eseményekről: „Élt ötven napot, Karcolatok a 'Keszölczi Köztársaság' történetéből” címmel, (-a-c-) aláírással. Az alábbiakban a két lapban megjelent cikkek alapján sorra vesszük az eseményeknek a kommunista rendszer által is elfogadott és terjesztett változatát. 1956. október 23-án éjjel robbanás rázta meg Keszölcöt, mellyel eredetileg Kara Imre párttitkár házát akarták felrobbantani. Az elkövetkező napokban leálltak a környező bányák, a bányászok otthon maradtak. Október 26-án a tanácsháza előtt tüntetés volt.

Az emberek követelték, hogy a tanácselnök olvassa fel az „egyetemes magyar forradalmi ifjúság nemzeti követeléseit”⁸⁴. A tanácselnököt végül kötéllel a nyakán kivezették az épületből, ahol is rákényszerítették az említett pontok felolvasására. Ezek után az I. világháborús emlékműről 1945 után eltávolított turulmadarat kezdték követelni. Miután ezt nem találták, leverték a vörös csillagot a tanácsházáról, és helyette egy horthysta címert tettek ki. Ennek végeztével a tömeg a falu kommunista vezetőinek házához ment, ahol is fegyvereket kerestek. Az egyik spanyolországi polgárháborút is megjárt kommunista lakásán a könyveket kidobálták az utcára, majd felgyújtották a könyvhalmot. Október 28-án elhatározták, hogy „demokratikus”⁸⁵ választásokat tartanak. Össze is gyűlt a falu lakosságának körülbelül a fele. Nemzeti Bizottságot hoztak létre, melynek elnöke Kertész Ferenc üzemi munkás lett. A korábbi kommunista vezetőket

84 Idézőjel az eredetiben. *Dunamente*. I. évf. 7. sz. 6. o. 1957. március 31.

85 Uo. 6. o.

nem választották be a bizottságba, ellenben több büntetett előéletű személyt és volt csendőrt igen. A Nemzeti Bizottság legfőbb és szinte egyetlen gazdasági tevékenysége a pálinkafőzés ügyére korlátozódott. „A tsz pálinkafőzőjét ’állami’ kezelésbe (értsd: a Kesztyölci Köztársaság kezelésébe) kell venni, a szeszfőzés állami monopólium.”⁸⁶ Kikiáltották a köztársaságot, fegyveres védelmére Nemzetőrséget hoztak létre Fekete Mihály vezetésével. A következő napokban a nemzetőrök rengeteg fegyvert hoztak az Esztergom-tábori⁸⁷ laktanyából, és azt mind szétszórták maguk között. Szereztek egy harckocsit is, amit a falu határában hagytak a magyar katonák a forradalom kitörésekor. A falu népe félelemben élt, mivel felelőtlen emberek kezében voltak a fegyverek. A falu újonnan választott vezetői földet is akartak osztani. Egy helyütt a falu határában meg is próbálták, de aztán összevesztek a kérelmezők, így felfüggesztették a földosztást. A bányászok nem jártak dogozni, teljesen leállt a termelés. November 4-én „visszajött a szovjet hadsereg rendet csinálni a nagy zűrzavarban, megmenteni az országot a pusztulástól, visszaállítani a munkáshatalmat, megvédeni a szocialista vívmányokat, hazánk függetlenségét.”⁸⁸ Ennek a híre Kesztyölcre is eljutott. Amikor a falusi ellenforradalmárok hírül vették, hogy megalakult a Kádár-kormány, összeszedték a kommunistákat, és a tanács- illetve a tsz-elnök kivételével bezárták őket a párthelyiségbe. Halálra ítélték őket, de a kivégzéshez már nem volt merszük. Kertész Ferenc lemondása után a Nemzetőrség parancsnokhelyettesét, Simonek Lukácsot választották meg az új „köztársasági elnöknek”. A dúlás és fosztogatás december 15-ig tartott, amikor is karhatalmisták érkeztek Kesztyölcre a nemzetőrség lefegyverzésére.

86 *Dunamente*. I. évf. 8. sz., 2. o., 1957. április 7.

87 Ma Esztergom-Kertváros

88 *Dunamente*. I. évf. 8. sz., 2. o., 1957. április 7.

Statáriális úton három embert ítélték el fegyver-rejtegetésért. Minczér Józsefet halálra, Minczér Károlyt 10 évre, Dudik Aladárt 15 évre ítélték. Simonek Lukács elbujdosott, Fekete Mihály pedig nyugatra szökött. Ezzel fejezik be az újságok a történetek ismertetését. Így született meg a legenda a faluköztársaságról, amely országszerte ismertté és hosszú időre neveltség tárgyává tette Kesztlöc nevét, elhomályosítva több, környékbeli, esetleg sokkal nagyobb településen történt eseményt. Ez a lejárata tökéletesen illett a Kádár rendszer által sulykolt történelemképbe.

Kesztlöc 1956-ban : a valóság I.

Mert mi is történt valójában Kesztlöcön 1956. október-novemberében? Október 24-én a kommunisták fegyveres őréséget hoztak létre, és járőröztek a faluban.⁸⁹ A falubeliek tudtak erről, és ez csak tovább erősítette félelmüket, gyűlöletüket. Ugyanezen az éjszakán Simonek Lukács és testvére valóban megpróbálta felrobbantani Kara Imre házát. A robbantásnál szerencsére senki sem sérült meg. A robbantással kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy noha a forradalom tette lehetővé, mégsem egészen kapcsolódik a szabadságharc eseményeihez. Simonek és Kara közt hosszú évek óta személyes ellentét feszült. Simonek egyéni gazdaként gazdálkodott, amíg lehetett. A kesztlöci képviselőtestületnek is tagja volt és képességeihez mérten aktívan részt vett a testület munkájában községi pénztárosként. Azonban, mint azt az 1949. március 2-i képviselő-testületi ülés jegyzőkönyvéből megtudhatjuk, az államvédelmi hatóság

89 ÁBTL Kertész Ferencné (sic!) (Minden valószínűség szerint elírás, ezért a továbbiakban mellőzzük) és társai V-144-731/1. sz. dosszié 164. o.

ugyanezen év február 5-én őrizetbe vette és internálótáborba szállította.⁹⁰ Az ok: szövetkezet ellenes magatartás. Simonek Lukács ugyanis felszólalt egy DÉFOSZ-gyűlésen,⁹¹ ahol is ellenezte az erőszakos téészesítést. Nem egyedül internálták. Kara Imrét is ugyanilyen indokok alapján fogták le és internálták. A fentebb hivatkozott testületi ülésen fogadták el mindkettőjük kizárását a testületből a járási főjegyző határozata alapján.⁹² Azonban 1949 májusától a kommunista Kara Imre neve újra szerepel a képviselők listáján. Simoneket is szabadon bocsátották, de ő nem került vissza a testületbe. Kara az ötvenes években végig a falu vezető alakja volt. Simonek a házrobbantással nagy valószínűséggel törleszteni próbált a korábbi sérelmekért.⁹³ Visszatérve a falubeli eseményekre: október 25-én felvásárlási láz kezdődött a faluban. A déli órákban nagyobb tömeg állt sorban a helyi Népbolt előtt. Kain Mihályné is ekkor érkezett vissza a faluba, és az ott várakozó embereknek beszámolt arról, hogy Dorogon „nagy tömeg van összeverődve és a diákok a MEFESZ 16 pontos követelését osztogatják.”⁹⁴ Egy ilyen röpcédulát meg is mutatott az embereknek. Délután Kara Imre járta körbe az üzleteket, és próbálta megnyugtatni az embereket, valamint meggyőzni, hogy nem lesz élelmiszerhiány.⁹⁵ A valódi forradalmi események csakúgy, mint a többi bányásztelepülésen, október 26-án indultak meg a Kesztlőcön. Ekkortól kezdve nem jártak a bányászbuszok. Délelőtt 9 óra tájban elkezdtek gyülekezni az emberek

90 MNLKEML Kesztlőc község képviselőtestületi jegyzőkönyve. 1947. január 1-től 1950. július 31-ig, 94-95. o.

91 Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége

92 MNLKEML Kesztlőc község képviselőtestületi jegyzőkönyve, 1947. január 1-től 1950. július 31-ig, 94-95. o.

93 Itt kívánjuk megjegyezni, hogy az eset kivizsgálására az a Tolnai Gábor érkezik a faluba, akiből később Tokodaltárói nemzeti bizottsági elnök lesz.

94 MNLKEML Dorogi Járás 1956-os beszámoló XXXV.41 A/89, Kesztlőc

95 Dorogi Járás 1956-os beszámoló XXXV.41 A/89, Kesztlőc

a falu főterén, a tanácsháza előtt. Ebben az épületben ekkor a tanácselnök, a párttitkár és a járási pártbizottság munkatársa tartózkodott. Fiatalok egy csoportja berontott az irodába, és követelte a MEFESZ pontjainak felolvasását. A megrémült tanácselnök ezt megtette. A nyakába vetett kötél történetéből annyi igaz, hogy a zsebében (!) madzagot láttak.⁹⁶ Ezek után valóban elkezdtek keresni az emlékmű turulmadarát, majd a tanácsháza padlásáról előhozott Magyar Királyi Anyakönyvi Hivatal feliratú táblát kiszögezték. Előkerült egy férfi is, aki azt állította, hogy az előző napokban a kommunista őrség tagjai bántalmazták.⁹⁷ A kommunisták ezt tagadták. Az állítás igazságát ma már nem lehet megállapítani, mindenesetre tovább fokozta a hangulatot. Később a tüntetők újra behatoltak az épületbe és elkezdtek felborogatni az asztalokat majd követelték, hogy égessék el az ott található papírokat. Az 1956-os forradalom alatti vidéki és fővárosi események gyakori történése volt a tanácsházak és pártházak feltörése, az ott található papírok széthordása vagy elégetése. Ezek a cselekedetek első látásra a csőcselék barbár pusztításának látszanak. Kesztlöc levéltári anyagának vizsgálatán keresztül azonban meg lehet érteni a motivációt, ami az embereket ezekhez a lépésekhez vezette, nemcsak Kesztlöcön, hanem a többi településen is. Itt most csak két szegmensre hívjuk fel a figyelmet, de ezek is jól példázzák az egész társadalmat átjáró diktatúrát.

96 ÁBTL V-144-731 sz. dosszié Kertész Ferenc és tsai., 301. o.

97 MNLKEML Dorogi Járás 1956-os beszámolók XXXV.41 A/89, Kesztlöc

Rövid kitérő a diktatúra természetrajza felé

Amikor szépirodalmi művekben arról olvasunk, hogy a hatalom még az emberek gondolatai felett is ellenőrzést akar gyakorolni, könnyen elintézzük azzal, hogy ez már csak az alkotói fantázia szárnyalása, hiszen ilyen azért mégsem létezhetett. (Lásd: George Orwell: 1984) A megdöbbentő valóság azonban az, hogy ezek az elképzelések sajnos egyáltalán nem álltak olyan messze a valóságtól (legalább is egy időben), mint azt mindannyian hinni szeretnénk.

Az 1950-es években a Párt az emberek egész életét megpróbálta ellenőrizni. Mindennemű társadalmi, gazdasági eseményt irányítása alá vont. Olyannyira átjárt mindent az ellenőrzés, hogy senki sem tanulhatott tovább szabadon anélkül, hogy erre a helyi pártszervezet ne járult volna hozzá. Minden katonaköteles férfiről jellemzést kellett készíteni a helyi tanácsnak. A kesztölci iratanyagból⁹⁸ megtudhatjuk, hogy a jellemzésnek tartalmaznia kellett a vizsgált személy múltbeli és jelenlegi politikai magatartását. Beszámolót vagyoni helyzetéről, családi környezetéről, a rendszerhez való viszonyához. Ki kellett térni „általában mindarra, amit az elvtárs a nevezettről tud és szükségesnek tart velünk közölni.”⁹⁹ Személyzeti lapokat kellett készíteni mindenkiről, aki állást változtatott vagy valamelyik rokona változtatott állást, esetleg továbbtanult.

Ezekben a jellemzésekben is ki kellett térni a politikai beállítottságra, családi körülményekre, a Párthoz való viszonyra.¹⁰⁰ Ezek a jelentések szabályozták

98 MNLKEML XXIII.734 b. Kesztölc Tanács VB Bizalmas iratok

99 MNLKEML XXIII.734 b. Kesztölc Tanács VB Bizalmas iratok, 112. o.

100 MNL OL XXIX-F-102-x 163 dob. 1. tétel, Személyzeti leírások

az egyén életútját. Tartalmuk nagyban függött a készítő jó vagy rosszindulatától. Így nem meglepő, ha az addigi rendszer akár időleges, akár végleges összeomlásakor az emberek először ezekre a papírokra voltak kíváncsiak, illetve ezeket szerették volna elsőként megsemmisíteni. Ezeknek a személyzeti beszámolóknak az áttanulmányozása mutatja be, hogy helyi szinten, legyen az egy falu vagy egy gyár, mekkora hatalma volt a párt-funkcionáriusoknak. Nem véletlen tehát az sem, hogy az emberek dühe elsősorban feléjük irányult. Ezért szüntették meg szinte azonnal a párttitkári és személyzeti vezető funkciókat a gyárakban.

A kesztölci kommunisták

Miután az előző napokban fegyvereket láttak a falusiak a kommunistáknál, úgy döntöttek, hogy elmennek a házaikhoz és elveszik tőlük. Ezt az elhatározást sokkal inkább a korábbi tapasztalatokból adódó félelem, mint a harag motiválta. A házaknál azonban nem igen találtak fegyvert. A későbbi tanúvallomásokban a kommunisták tagadták is, hogy lett volna náluk fegyver. Mindössze sport, illetve kispuskákat említettek.¹⁰¹ Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy ezek valódi fegyverek voltak, emberi élet kioltására alkalmasak, még ha „kispuska” néven emlegették is. Érdeemes megvizsgálni, hogy kik is voltak ezek a kommunisták, akiknek a házaikhoz a falusiak elvonultak. Három személyt szeretnénk kiemelni közülük, akik jól példázzák, hogy milyen életutat jártak be azok a kesztölci kommunisták, akik a II. világháború után nagy hatással voltak a falu életére. Nebehaj Lajos közülük a legidősebb, 1900-ban született szegényparaszti

101 Nebehaj Lajos, Kara Ferenc, Wojczek József tanúvallomásai. ÁBTL V-144-731/1 sz. dosszié Kertész Ferenc és tsai., 160-164. o.

csalásban. 1919-ben a tanácsköztársaság idején a Vörös Őrség tagja volt. Az 1920-as évek közepén sokakkal együtt ő is Franciaországban keresett munkát, és 1928-ban a Francia Kommunista Párt magyar szekciójának lett a tagja. A spanyol polgár-háború kitörésekor csatlakozott a nemzetközi brigádokhoz és őrmesteri fokozatban harcolt. A köztársasági erők bukása után sebesülten tért vissza Franciaországba, ahol ezután internálták, majd szabadon engedték.¹⁰² Itt kell megemlíteni azt a vallomást, amit az 1952-es per során az egyik kesztölci gyanúsított tett. E szerint a II. világháború után a Francia Kommunista Párt levélben jelezte magyar testvérpártjának, hogy Nebehaj rendőrspicli volt a polgárháború alatt.¹⁰³ A későbbi években Franciaországban és Németországban vállalt munkát, majd a II. világháború kitörése után, amikor végképp tarthatatlanná vált a helyzete Franciaországból visszatért Magyarországra,¹⁰⁴ Nyergesújfalun, Pilisvörösváron és Budapesten dolgozott. A háború végét Kesztölcön vészelte át, majd közvetlenül a szovjet csapatok bevonulása után a kesztölci rendőrőrs parancsnoka lett. Ebből az időkből származik ragadványneve is (Marsall). 1947-től a szénbányánál volt munkavezető, majd a kesztölci tsz párttitkára. Légzőszervi betegsége miatt vonult csak vissza az aktív politikától. Kiemelendő életrajzának az az eleme, hogy a háború után a falu legnehezebb időszakában volt rendőrpáncsnok, a szovjet szervek kiszolgálója. Később is olyan munkahelyeken dolgozott, ahol sok személyes konfliktusba került. Ő is tagja volt a fegyveres rendfenntartó erőnek 1956. október 24-én. A kiemelt kommunisták közül a második Pavelka Mihály, aki 1903-ban született szegényparaszti családban.¹⁰⁵ Tizennégy éves korában már a bányavállalatnál dolgozott. Tagja lett a bányászszakszervezetnek.

102 Munkáshatalomért 177. o.

103 ÁBTL V-102 010/1 sz. dosszié Dudik Aladár és tsai., 161. o.

104 Munkáshatalomért 178. o.

105 Munkáshatalomért 198. o.

Csakúgy, mint oly sokan a faluból, ő is Franciaországba távozott az 1920-as évek közepén. Ő is tagja lett a Francia Kommunista Pártnak, és ő is harcolt a spanyol polgárháborúban. A harcok során megsebesült, majd a köztársaságiak veresége után internálták Franciaországba. 1939-ben sikerült kijutnia a Szovjetunióba, ahol 1946-ig a Kirgiz Köztársaságban egy szanatórium gazdasági vezetője volt. 1946-ban hazatért, és Kesztlöcön telepedett le.¹⁰⁶ Itt azonban összetűzésbe keveredett a falu többi kommunista vezetőjével, mivel a Szovjetunióban szerzett tapasztalatai alapján (!) nem támogatta a tsz szervezését, és egyénileg szeretett volna gazdálkodni.¹⁰⁷ Fegyelmi útján ezét eltávolították a pártból. Később azonban hozzáigazította nézeteit a páthoz, és 1956 októberében már fiával együtt csatlakozott a rendfenntartó egységhez. A három kommunista közül Kara Imre volt a legfiatalabb. 1920-ban született bányászcsaládban.¹⁰⁸ A család 1922-ben Franciaországban keresett megélhetést. Mindkét szülő csatlakozott a kommunista párthoz, ahol aktív pártmunkát folytattak. Az ifjú Kara Imre Franciaországban végezte tanulmányait, majd édesapja nyomdokain haladva bányásznak állt, és a Francia Kommunista Pártba is belépett. 1941-ben tért haza. Ugyanebben az évben besorozták és a frontra vezényelték. 1945 januárjában Vasvár környékén megszökött alakulatától, és bevárta a szovjet csapatokat.¹⁰⁹ A háború után újra Franciaországba ment, majd csak 1947-ben tért vissza végleg Magyarországra.

Ettől kezdve az MKP majd az MDP kesztölci szervezetében töltött be vezető szerepet. A pártmunka mellett a bányavállalat VIII-as aknájánál volt személyzeti vezető. A falusiak különösen is ellenszenvvel viseltettek iránta.

106 Munkáshatalomért 198. o.

107 MNLKEML 33 fond. 4 fondcs. 45 ő. e. 1950-55 Kesztlöci TSZ iratai, 2. o.

108 Munkáshatalomért 90. o.

109 Uo.

Az 1949-es „kisiklásától” eltekintve, melynek következtében internálták, mindig teljes hittel követte a fennálló rendet. Személyzeti vezetőként ő készítette a munkások által okkal utált személyzeti jelentéseket. Az 1952-es összeesküvés felgöngyölítéséből is kivette a részét. Saját vallomása szerint elvtársi megbízás alapján figyelte Farsangékat.¹¹⁰ Fuzik Károly neki is beszélt az összeesküvőkről. Egyes elítéltek szerint a per ítélethirdetésekor is jelen volt.

Kesztölc 1956-ban : a valóság II.

Az emberek tehát körbejártak és fegyvereket kerestek a falu eddigi urainál. A fenyegetőzésen kívül csak egyetlen helyen, Nebehaj Lajos házánál történt atrocitás. Itt a házba betörő falusiak elkezdték kidobálni az udvarra az ott található könyveket. Ezeket azután felgyújtották, majd a himnuszt énekelték. Ezen eseményekhez hozzátartozik, hogy a könyvek kidobálása részben, az égetés teljes egészében a faluban tartózkodó (a falusiak által sikárosoknak nevezett) idénymunkások ötlete és cselekedete volt.¹¹¹ Ezek után a kommunisták visszahúzódtak házaikba. Kara Imre, házának felrobbantási kísérlete után, jobbnak látta időlegesen elhagyni a falut. Október 27-e csendesesen telt. Nemzeti Bizottságot csak október 28-án választottak a faluban. Mivel a pártnak nem volt ereje felszámolni a forradalmat, mint több helyen, itt is az élére kívánt állni. Új keretek között a régi tartalmat akarta továbbvinni.¹¹² A helyi pártvezetők a Járási

110 ÁBTL V-102 010/1 sz. dosszié Dudik Aladár és tsai., 239. o.

111 Minczér Bernát visszaemlékezése, Forrás ld.: 492. sz. lábjegyzet

112 M. Kiss (2006) 253. o.,

Pártbizottság utasítására a választások során maguk léptek fel kezdeményezőként. Délelőtt 10 órára a Tanácsházára hívták az általuk józanabb gondolkodásúnak ítélt embereket, és koalíciós alapon kívántak új faluirányító bizottságot kijelölni.¹¹³ A falubeliek – csakúgy, mint ekkor sok más településen – azonban nem kértek a kompromittálódott pártvezetőkől és módszereikből. Olyan Nemzeti Bizottságot kívántak választani, amelyik valóban hiteles emberekből áll. Ezért a Kultúrotthonban délután megtartott választáson a bizottság elnökéül Kertész Ferencet választották. Kertész régi baloldali ember volt. Már 1938-ban bányamunkás szakszervezetet hozott létre a faluban. 1943-tól kapcsolatban állt az MKP-val. 1944-ben a nyilasok körözést adtak ki ellene, ezért illegálitásba vonult. Mindeközben ő is részt vett a fegyverrejtegetésben és a zsidók bújtatásában.¹¹⁴ 1945-ben ő lett a falu párttitkára. 1948-ban leváltották, mivel nem értett egyet a párt parasztpolitikájával. 1949-ben még tagja volt a képviselőtestületnek, de később teljesen háttérbe szorították.¹¹⁵ 1954-ben, élve a lehetőséggel, kivette földjét a termelőszövetkezetből.¹¹⁶ Kertész ugyanolyan „kovász ember” volt, mint Farsang András. A helyiek előtt tekintélye volt, az emberek hallgattak rá. Ez a tisztelet nem a hatalommal rendelkező, a párt akaratát tűzzel-vassal végigvivő embernek szólt. Ez a tisztelet egy igazi demokratának szólt, aki képes volt a falu életét irányítani. Ugyanezen az ülésen választották meg a Nemzetőrség vezetőjét is Fekete Mihály személyében. Fekete részt vett az 1952-es összeesküvésben. Őt is elítélték. 1956 nyarán szabadult a börtönből. A Nemzetőrség első feladata

113 MNLKEML Dorogi Járás 1956-os beszámolóik XXXV.41 A/89, Kesztlői események, 4. o.

114 Bányász ellenállók, 13. o.

115 MNLKEML Kesztlőc község képviselőtestületi jegyzőkönyve. 1947-1950., 53. o., ill. 95. o.

116 MNLKEML XXIII. 374 b. Kesztlői Községi Tanács V.B. 34-16/1954., 2. o.

a köztulajdon védelmének megszervezése volt. Fegyvereket az elkövetkező napokban Esztergom-Kertvárosból és Budapestről hoztak.¹¹⁷ Több mint 30-an csatlakoztak a Nemzetőrséghez. A faluban járőröztek, fenntartották a rendet, igyekeztek megakadályozni az előző napokban elszaporodott lopásokat.¹¹⁸ Itt kell megemlíteni az újságcikkekből is ismert tank kérdését. A kesztölciek ugyanis valóban rendelkeztek egy tankkal, de ezt nem a szovjetektől „vásárolták”. A falu határában húzódó földúton („Csévi út”) magyar csapatok vonultak át korábban. Máig nem tisztázható módon egy tankot a földúton hagytak. A falusiak azután ezt a tankot bevitték a faluba, de inkább csak vigyáztak rá mintsem megfélemlítették volna a „becsületes embereket”. Annál is inkább, mivel nem rendelkeztek gázolajjal a működtetéséhez.¹¹⁹

A Nemzeti Bizottság első ülésére október 29-én került sor. Az újságcikkekkal és a későbbi mendemondákkal ellentétben Kertész Ferencék felelős irányítóként működtek. Döntöttek arról, hogy biztosítják a pékség további működését. Felszólították a tsz elnököt, hogy folytassák a betakarítást.¹²⁰ Az emberek földosztást is követeltek, de az átmeneti állapotban ez nem volt törvényesen megoldható, ezért a Bizottság ezt elhalasztotta.¹²¹ A pálinkafőzés kérdése is felmerült, de nem valamiféle önös érdekből. A környező településekről is Kesztölcre hordták a cefrét, mivel a pálinkafőzés szezonya volt. A Nemzeti Bizottságnak tehát rendeznie kellett az ügyet, főleg ha a közvagyon védelmét is szem előtt akarták

117 Fekete Mihály személyes közlése, 2004. május 12.

118 ÁBTL V-144-731/1 sz. dosszié Kertész Ferenc és tsai., 43. o.

119 Fekete Mihály személyes közlése, 2004. május 12.

120 ÁBTL V-144-731/1 sz. dosszié Kertész Ferenc és tsai., 43. o.

121 ÁBTL V-144-731/1 sz. dosszié Kertész Ferenc és tsai., 43. o.

tartani. A főzésnél ezentúl is mindig jelen volt egy pénzügyőr, aki felügyelte az eseményeket. Feltételezhetően ezen az ülésen született döntés az éjszakai kijárási tilalom bevezetéséről. A forradalom leverése után készített beszámolóban ezt különösen kiemelték a pártfunkcionáriusok.¹²² Azonban ha itt is figyelembe vesszük a korábbi évek és a kesztölci forradalmi eseményeket megelőző napok tapasztalatát, akkor elmondhatjuk, hogy nagyon is ésszerű döntést hozott a Bizottság. A kijárási tilalommal nemcsak azt biztosították, hogy ne járjanak össze, akár fegyveresen is a kommunisták, hanem azt is, hogy az éjszakai sötétséget senki se használhassa ki önbíráskodásra vagy bosszúra. Az október 29-e utáni napok csendesen teltek a faluban. A településnek még arra is maradt ereje, hogy élelmiszert küldjön a fővárosba.¹²³ November 4-én a szovjet bevonulás hírére a nemzetőrség helyettes vezetője, Simonek Lukács összegyűjtötte és a pártházba záratta a pártfunkcionáriusokat.

A kommunista visszaemlékezők szerint azért, hogy kivégezzék őket, de a „szovjet csapatok Kádár elvtárs felkérésére segítségül siettek az ellenforradalom leverésére.”¹²⁴ A kommunisták szerint ez a hír volt az oka, hogy a forradalmárok meg-rémültek, és nem merték végrehajtani a gyilkosságokat. Valóban volt összefüggés a kommunisták összegyűjtése és a szovjet csapatok bejövetele közt. Csakhogy pont ellentétes előjellel. A kesztölciek ugyanis megrémültek attól, hogy a bevonulás hírére a kommunisták felbátorodnak és rátámadnak a falubeliekre.¹²⁵ Kertész

122 MNLKEML Dorogi Járás 1956-os beszámolók XXXV.41 A/89, Kesztölci események, 5. o.

123 ÁBTL V-144-731/1. sz. dosszié Kertész Ferenc és tsai., 33. o.

124 MNLKEML Dorogi Járás 1956-os beszámolók XXXV.41 A/89, Kesztölci események, 5. o.

125 „azért kellett összegyűjteni a kommunistákat, nehogy valaki a hátunkba lőjön ti. a forradalmároknak.” ÁBTL V-144-731/1 sz. dosszié 38. o.

Ferenc a lefogottak feleségeitől szerzett tudomást az eseményekről, és személyesen járt közbe a szabadon bocsátásokért, miután erre a lefogott kommunisták feleségei meg-kérték.¹²⁶ A kommunisták így szabadon távoztak és később sem esett bántódásuk. A nemzetőrök pedig továbbra is fenntartották a rendet egészen december 15-ig.

Megtorlások

A kesztölci forradalmárok pere: Kertész Ferenc és társai

A dorogi szénmedencéhez köthető megtorló perek közül a legtöbb embert érintő – a „Kesztölci Köztársaság” legendájának elhíresztelésével országos ismertséget szerzett – per a kesztölciek elleni volt. A kesztölciek fogó lelkesedéssel, de egészen december 15-ig kitartottak. Ekkor karhatalmisták érkeztek a faluba. Kihirdették a néhány nappal korábban meghozott, a fegyverek kötelező beszolgáltatásáról szóló rendeletet. Annak ellenére, hogy a felszólításra fegyvereiket beszolgáltatták, a Minczér testvéreket statáriális bíróság elé állították. A bíróság Minczér Józsefet halálra, Minczér Károlyt pedig 10 év börtönre ítélte. Minczér József kegyelmi kérvényét az Elnöki Tanács elutasította, így december 20-án kivégezték.¹²⁷

Ugyanekkor tartóztatták le Dudik Aladárt ifegyverrejtegetésért.¹²⁸

A nemzetőrök, kímélendő a falut, nem tanúsítottak ellenállást.

Az ekkora már végképp üzemanyag nélkül maradt tankot sem használták.

126 ÁBTL V-144-173/1 sz. dosszié Kertész Ferenc és tsai., 45-47. o.

127 1956 kézikönyve III.(1996) 21. o. Fekete Mihály – a kesztölci nemzetőrség volt parancsnoka – szerint Minczér József a nemzetőrség vezetőhelyettese volt. Fekete feltételezése szerint eredetileg őt keresték, de mivel nem találták, mint második embert fogták el és végezték ki Minczért.

128 Ezen eseményekről számolt be a Népakarat.

A faluból körülbelül 10 embert internáltak. A kesztölci forradalmárok elleni eljárás 1957 augusztusában vette kezdetét. A vádak alapját a kesztölci kommunisták vallomásai jelentették. Itt szeretnénk megjegyezni, hogy ezeket a vallomásokat összeférhetetlenség miatt figyelmen kívül kellett volna hagyni a per során az eljáró bírónak. A forradalom alatt sérelmet szenvedett kommunisták vallomásait ugyanis a szintén sérelmet szenvedett Kara Imre vette fel, aki ekkor rendőr századosként működött.¹²⁹ A tárgyaláson mindez ki is derült, ugyanis nem egyeztek a vizsgálat során felvett írásbeli és a tárgyaláson szóban elhangzott vallomások. A bíró kérdésére, miszerint: miért különbözik a kettő, a tanúk azt felelték, hogy az írásbeli vallomásokat Kara Imre készítette, hozzájuk már csak aláírni hozta el a papírokat. A többi kommunistát biztosította arról, hogy a vallomásokat felesleges átolvasni, minden úgy szerepel bennük, ahogy lenniük kell (!).¹³⁰ Nebehaj Lajos, Pavelka Mihály és Kara Imre a szovjet csapatok bevonulása után csatlakozott a karhatalomhoz.¹³¹ Hármójuk közül Kara Imre volt a legaktívabb. Nemcsak a vallomásokat vette fel, hanem jelentést is készített a kesztölci eseményekről (amikről viszont személyesen nem lehetett tudomása, mivel elhagyta a falut).¹³² Ebben nem is annyira az eseményeket írta le, hanem a résztvevőket minősíti: „volt nyilasok, naplopók, kulákok, volt kiscgazdapárti vezetők, volt disszidált kísérletezők (sic!), a klérus bizalmas emberei, a nyugati államok vigasztalója, a község legnagyobb kulákja.”¹³³ A forradalmárok közt olyanokat is felsorol, akik nem is voltak a faluban a forradalom ideje alatt.

129 „A vallomásmat Kara Imre r. szds.-nak mint volt községi MDP titkárnak önkéntesen teszem meg.” ÁBTL Kertész Ferenc és tsai. V-144-731/1 156. o.

130 Minczér Bernát visszaemlékezése, Forrás ld.: 9. sz. lábjegyzet

131 ÁBTL V-144-731/1sz. dosszié, Kertész Ferenc és tsai., 334. o.

132 ÁBTL V-144-731/1 sz. dosszié Kertész Ferenc és tsai., 328. o.

133 Uo.

A kesztölciiek a per során megpróbálták minél jelentéktelenebbnek feltüntetni saját szerepüket, illetve arra hivatkoztak, hogy a buszközlekedés leállása után a pincékben italoztak. Tetteiket is alkohol hatása alatt követték el.¹³⁴ Ez utóbbi védekezésben még lehetett is valamiféle igazságtartalom, de az biztos, hogy nem volt általános az alkoholos befolyásoltság alatt elkövetett forradalmi tevékenység.¹³⁵ Sokkal inkább igaz az, hogy a per során menteni próbálták magukat, ahogy lehetett.

A per elsőrendű vádlottja a Nemzeti Bizottság vezetője, Kertész Ferenc lett. Kertész a kihallgatások során nem mentette tetteit. Az 1957. október 18-i kihallgatásán az eddigi vallomásaihoz azt is hozzáfűzte, hogy nem érzi magát bűnösnek, mivel 1956. október 27-én az akkori kormány felszólította az ország lakosságát, hogy mindenhol alakítsák meg a nemzeti bizottságokat és vegyék át az irányítást. „Ennek a kormányznak a tagjai közül többen ma is kormánytagok”¹³⁶ – zárta vallomását. Az Esztergom Városi Bíróság 1958. február 5-én hirdetett ítélete szerint¹³⁷ 16 kesztölciit ítélték el. Bár az eljárásba bevonták, mivel azonban a tanácsháza előtti tüntetésen kívül semmiben nem vett részt, Farsang Andrásné felmentették. Farsang Andrásné még ekkor is reménykedett abban, hogy férje él, ezért október 26-án számon kérte a tanácsházán tartózkodó vezetőktől férje hollétét. A legszigorúbb ítéletet nem az elsőrendű vádlott, Kertész Ferenc kapta, hanem a másodrendű vádlott, az ekkor szökésben lévő Fekete Mihály, volt nemzetőr parancsnok. Fekete december végén hagyta el az országot, mivel többen is megfenyegették. 1957 nyarán már lehetett tudni, hogy nincs az országban, mégis 10 évre ítélték. Kertész Ferenc 5 év börtönbüntetését

134 ÁBTL V-144-731sz. dosszié, Kertész Ferenc és tsai., 133. o.

135 Minczér Bernát visszaemlékezése. Forrás ld.: 9. sz. lábjegyzet

136 ÁBTL V-144-731 sz. dosszié, Kertész Ferenc és tsai., 58. o.

137 Uo. 300. o.

kapott. A többi vádlottat 3 évtől 7 hónapig terjedő büntetéssel sújtották. A per XIV. rendű vádlottjaként a nemzetőrparancsnokkal azonos nevet viselő, de vele rokoni kapcsolatban nem álló Fekete Mihályt 2 év börtönre ítélték. Pedig ez a Fekete a forradalom alatt nem is tartózkodott a faluban. Mint az az 1957. szeptember 7-én kelt tanúvallomásából kiderül, október végén már Dorogon lakott, ahol a tüntetéseken részt vett, majd november 4-én elütötte egy autót, ami miatt kórházba került.¹³⁸ A perbe való beemelése talányos. Lehetséges, hogy személyes bosszú áll a háttérben.¹³⁹ 1958. december 16-án került sor a II. fokú tárgyalásra. Ezen Kertész Ferenc büntetését 3 évre enyhítették, a VII. rendű vádlott, Minczér Sándor büntetését pedig 1 év 2 hónapra növelték.¹⁴⁰ A kesztölci per kapcsán még egy levélről kell megemlékeznünk. Ezt a levelet 1957. május 6-án készítette a kesztölci MSZMP Intéző Bizottsága.¹⁴¹ Amellett, hogy megpróbálja összefoglalni a forradalom alatti eseményeket, minden mendemondát és féligazságot tartalmaz. A levél ezekkel a sorokkal zárul: „A kesztölci MSZMP egész tagsága nevében, valamint a község becsületes dolgozói véleményét nyilvánítva reméljük, hogy az állami szervek eltérően a Dorogi Járási Rendőrkapitányság liberális intézkedéseitől, konkrét intézkedéseket tesznek mindazon ellenforradalmárokkal szemben, akik vezető szerepet játszottak az 50 napig fennálló »ellenforradalmi köztársaságban«. (...) Továbbá kérjük, hogy vizsgálják felül a Járási Kapitányság összetételét s annak a liberalizmusnak (sic!) az okát, amit ez ideig tanúsítottak a kesztölci eseményekkel kapcsolatban.”¹⁴² A nagyobb nyomaték kedvéért Kara Imre mint rendőr hadnagy, BM Budapesti Karhatalmi Forradalmi

138 ÁBTL V-144-731/1 sz. dosszié, Kertész Ferenc és tsai., 95-96. o.

139 Vö.: Spiró György: Tavaszi tárlat c. regénye, Magvető, 2010

140 ÁBTL V-144-731. sz. dosszié, Kertész Ferenc és tsai., 317. o.

141 ÁBTL V-144-731/1. sz. dosszié, Kertész Ferenc és tsai., 397. o.

142 Uo. 397. o.

ezred tagjaként írta alá a levelet. Ennek a levélnek a hatására született meg egy újabb levél május 14-én, amelyben Bédi Ferenc r. ny. alezredes kérte, hogy a Pártbizottság – a kesztölci kommunistáktól szerzett információk birtokában – „hasson oda”, hogy a Politikai Nyomozó Főosztály vonja felelősségre a bűnösöket (!).¹⁴³ A kesztölci kommunisták nem elégedtek meg a statáriális úton kivégzettel és az internáltakkal. Igaz, hogy náluk volt előbb fegyver és ők bántalmaztak egy esztergomi lakost. Az is igaz, hogy a forradalom alatt nem esett bántódásuk, és amikor valóban veszélyben érezhették magukat, akkor Kertész Ferenc személyesen szabadította ki őket. Mégis megtorlást követeltek, és el is érték céljukat. Az egyetlen igazán komoly ügyben, Kara Imre házának felrobbantásában érintett Simonek Lukácsot azonban nem sikerült elítéltetni. Simonek ugyanis illegalitásba vonult. 1956. december 15-én két karhatalmista őrizetbe vette, és hazakísérte, hogy át tudjon öltözni. Tőlük azonban megszökött és ettől kezdve bujkált.¹⁴⁴ Elfogató parancsot csak viszonylag későn, 1957. október 15-én állítottak ki ellene. Ezt megelőzően azonban más módon is megpróbálták a nyomára akadni. Előbb egy „Buzás” fedőnevű hálózati személy beszélt vele 1957 márciusában,¹⁴⁵ majd „Tölgyesi” (szintén hálózati személy) „önszorgalomból” (!) járt Kesztölcön „lefigyelést alkalmazni”.¹⁴⁶ Elfogni mégsem sikerült. Simonek újból majd csak 1963-ban bukkant fel Csehszlovákiában. Itt fogta el a csehszlovák rendőrség és adta át a magyar hatóságoknak. Mint az Simonek Lukács vizsgálati dossziéjából kiderül,¹⁴⁷ Simonek 1956 és 1963 között saját házának konyhájában bujkált

143 ÁBTL V-144-731/1 sz. dosszié, Kertész Ferenc és tsai., 387. o.

144 ÁBTL V-147 852sz. dosszié, Simonek Lukács 109. o.

145 ÁBTL V-147 852sz. dosszié, Simonek Lukács 52. o.

146 Uo. 57. o.

147 Uo.

egy földbe vájt üregben, amely a tűzhely alatt volt kialakítva.¹⁴⁸ Itt, habár többször is tartottak házkutatást, nem találták meg a nyomozók. 1963-ban azonban már nem bírta tovább a rejtőzködést, ezért Csehszlovákiába szökött, ahol azonnal elfogták. A korszak abszurditását mutatja, hogy Simoneket nem ítélték el. Kihallgatták 1956-os tevékenységéről és bujkálásáról, de az 1963-as amnesztiarendelelet miatt közkegyelemben részesítették.¹⁴⁹ Így Simonek szabad emberként térhetett haza. Kara Imre, aki ekkor a dorogi XV. akna személyzeti vezetője volt, 1964 elején még írt egy levelet az MSZMP Központi Vezetőségének, amelyben kérte Simonek felelősségre vonását. Kérését azonban elutasították a közkegyelemre való hivatkozással.¹⁵⁰

Kesztölc az Államvédelem látókörében

A forradalom leverése után kiemelt területnek számított Kesztölc, így nagyobb figyelem jutott rá, bár az eredmény itt sem lett túl nagy. Az 1952-es és 1956-os események résztvevőiről figyelő dossziét nyitottak.¹⁵¹ „Lajos László” ügynök Csolnokról szabadult, ekkor rabtársai révén jutott el Kesztölcra, majd december közepe táján visszatért a faluba. Itt provokációs szándékkal barátaitól érdeklődött fegyverek után, de nem járt sikerrel.¹⁵² Jelentéseit nem is használták fel a megtorló perben. Sajátos történet Kesztölcön Kara Vilmosé. Kara tagja volt a nemzetőrségnek. Decemberben

148 Uo. 29. o.

149 Uo. 119. o.

150 Uo. 320. o.

151 ÁBTL V-102 010/1sz. dosszié, Dudik Aladár és tsai., Kitépelt lapok 10-24.

152 ÁBTL O-14894sz. dosszié, Kochnyák József 9. o.

az első letartóztatottak közt volt a faluban.¹⁵³ Saját szavai szerint: „délután odajött egy civil ÁVO-s és sokat beszélt nekem, hogy dolgozzak nekik. Ha igen akkor nem visznek statáriális bíróság elé. (...) rábeszélte arra, hogy dolgozzak a Kádár rezsimnek. (...) Én egyszer el is mentem a találkára, vittem a névsort, hogy kinél volt fegyver, ezt követelték tőlem. Persze egy párat (írtam le) akik már rég disszidáltak. (...) Én akkora már el voltam szánva a szökésre, a második találkozóra már nem mentem.”¹⁵⁴ Az első találkozón ugyanis újabb megbízást kapott. Fekete Mihály és Simonek Lukács hollétéről kellett volna információval szolgálnia. Erre már végképp nem volt hajlandó. 1956 szilveszterén – anélkül, hogy családjának szólt volna – elhagyta az országot. Egy másik kesztölci férfival nem a nyugati határ felé, hanem délre indultak. Vonattal érkeztek Szegedre, majd éjjel gyalog indultak a déli határ felé. Ezen átjutva, Jugoszláviában jelentkeztek a rendőrségen. Nyolc hónapig voltak különböző táborokban, majd Olaszországba szállították őket. Innen öt hónap után hajón jutott el Venezuelába. Szakmunkásként helyezkedett el. Majd csak hét év után sikerült feleségét is kihoznia. Felesége nem jött egyedül, hét éves kislányukat is magával hozta, aki akkor született, amikor Kara Jugoszláviában volt. A jó anyagi körülmények ellenére a honvágyat nem tudták kezelni, így hosszú tipródás után 1976-ban visszatelepültek Magyarországra. Ekkorra az állambiztonság számára már nem volt érdekes Kara 1956-os szerepe és baráti kapcsolatai.¹⁵⁵ A helyi kommunista vezetőket leszámítva egy informátorról tudunk Kesztölcön. 1963-ban „Végvári István” fedőnevű ügynököt 1956-os tevékenységével zsarolták meg.¹⁵⁶ A tartótiszt kezdeti lelkesedése az évek folyamán elmúlt, amint arra a kiértékelő tiszt

153 Kara Vilmos visszaemlékezései, Fejér-Vasvári (2002) 700. o.

154 Uo.

155 Kara Vilmos visszaemlékezése, Forrás ld.: 9. sz. lábjegyzet

156 ÁBTL M-26469 sz. dosszié, „Végvári István”

rámutatott, a jelentések semmitmondóak, az ügynök gyakran nem jelenik meg a találkozókön, bár mindent megígér.¹⁵⁷ A kérdésre, hogy hány volt politikai elítéltet ismer három 1952-ben elítéltet és négy, az 1956-os ügyekben érintett személy nevét sorolta fel. Érdelemleges információt azonban nem közölt róluk. Tudnunk kell, hogy „Végyvári István” részt vett az 1956-os eseményekben, internáltak, majd elítélték. Biztos, hogy több információval rendelkezett sorstársai életéről. Annak oka, hogy mégis ragaszkodtak ügynökként való szerepeltetéséhez ugyanaz lehetett, mint a csolnoki „Forgó Jánosnál”. Érdeemes megemlíteni, hogy Dorogon az újonnan megalakult munkásőrséget a nem sokkal korábban elhunyt kesztölci Pavelka Mihályról nevezték el. Indoklasként – mint azt a Komárom Megyei Dolgozók Lapjának 1969. augusztus 27-i számából megtudhatjuk – ismertették Pavelka életútját, küzdelmeit, harcait. Kiemelve azt, hogy még 1956-ban is fegyvert fogott a kommunizmus vívmányainak megvédéséért. Kesztölcon az évek előrehaladtával a forradalmi hevület elmúlt. Csak a legenda maradt és a kádári kiegyezés. A forradalmi tevékenységért elítélteket szabadulásuk után továbbra is megfigyelték. Nem csak rendőri úton tartották nyilván őket. A bányavállalathoz visszatérőket a legrosszabb munkahelyekre tették. Bármiféle kiemeléstről vagy jutalomról szó sem lehetett, bármilyen jó munkaerőnek is számítottak. Családjuk mindennapi életét is megnehezítették.

Zárszó

Az 1956-os forradalomról, annak leverése után, csak és kizárólagosan az uralkodó párt és szellemi köre fejthette ki véleményét hivatalosan. A „komoly, megfontolt, jövőért aggódó” leírásokban a legjobb esetben is csak félrevezetett emberek lehettek. A nagy többség nyugatról pénzelt, rosszindulatú „kétes elem”, akik meg akarták dönteni a kis hibákkal küszködő, de alapjában virágzásnak indult rendszert. Kádár rákényszerítette az országra a maga kiegyezését. Ennek a kiegyezésnek nagy ára volt. Egyik az, hogy nem lehetett beszélni 1956-ról. Amikor ezt az 1980-as évektől mégis egyre többen és egyre gyakrabban megtették, az a Kádár-rendszer bukásához vezetett.¹⁵⁸ Az évek múlása arra volt jó, hogy a tanulmányunkban bemutatott bányászlét a bányász-émlékezetben mint jóléti Kádár-korszak képe kristályosodjon ki, a forradalmárokról pedig elfeledkezzenek, vagy pedig olyan torz legendák maradjanak meg a köztudatban, mint a Kesztlöci Köztársaságé. Pedig identitását vesztett és ezzel együtt új alapokat kereső országunkban nagyon is fontos támasz lehetne 1956. A forradalom egyik csodája, hogy az országra felülről rákényszerített tanácsrendszert nagyon rövid idő alatt lebontotta és valódi, alulról szerveződő demokráciát állított a helyébe¹⁵⁹ valódi demokratákkal. A nép ugyanis olyan embereket választott vezetőknek, akik kiérdemelték bizalmát. Ezek az emberek próbáltak rendet teremteni és a rend felett őrködni. A mindennapi életet újra megszervezni, mindezt úgy, hogy a központi hatalom összeomlott. Valójában csak magukra számíthattak a települések. Ha megnézzük a dorogi szénmedence településeinek történetét a forradalom alatt, az utólag terjesztett rágalomokkal ellentétben pont a helyi kommunista vezetők voltak azok, akik

158 Vö.: Kahler-M. Kiss (1997) 326. o.

159 M. Kiss (2006) 358. o.

felelőtlenül próbáltak fegyvert használni, agresszíven, provokálva fellépni (Dorogi , Kesztlőc, Sárísáp). Velük szemben a helyi demokraták voltak azok, akik lehűtötték a kedélyeket, és igen gyakran megmentették a kommunisták életét. November 4. után a fegyveres harcban résztvevők mellett ezek a „kovász emberek” voltak azok, akiket letartóztattak és elítéltek.¹⁶⁰ Tőlük tartott leginkább a Kádár-rendszer. A megtorlás és elhallgatás annyira sikeres volt, hogy már-már kezdünk megfélemlkezni a nép igazi hőseiről. Nagy Imre mellett még sok olyan ember van, aki 1956 mártírja volt. Ezeket az embereket újra és újra fel kell fedezni, beszélni kell róluk.¹⁶¹

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretném kifejezni köszönetemet mindenkinek, aki segítségével, tanácsaival, kritikájával hozzájárult e munka elkészítéséhez: M. Kiss Sándor tanár úr a kezdetektől fogva végigkísérte kutatásomat, és tapasztalataival, ismereteivel, tanácsaival nagy segítséget nyújtott. Tőle halottam először a „kovász emberekről”, ő mutatta meg nekem a kommunista diktatúra valódi mibenlétét és a mezítlábasok forradalmát 1956-ban. Köszönöm mindazon levéltárak munkatársainak segítőkész munkáját, ahol kutatásaimat végeztem. Germuska Pál, Horváth Miklós, Szelke-Tulipán Éva és Székér Nóra tanácsai és kritikái is sokat segítettek a kézirat végső változatának elkészítésében. Sósne Baktay Diána, Mikesy András, Csábi Domonkos, Fuzik János, Marek Lajos, Marek Gábor, Miklós Tamás, Tamás Gábor OFM és Seress Patrik OFM segítsége nélkül nem készülhetett volna el ez a munka. Köszönöm mindazoknak, akik beszélgetéseink során

160 M. Kiss (2006)

161 Vö.. M. Kiss (2011) 309. o.

megosztották velem életük talán legnehezebb időszakának történetét. Végül, de nem utolsósorban szeretném megköszönni Áginak, Virágnak, Bánknak, Bencinek, Borókának, Villőnek, hogy mellettem álltak, segítettek és elviseltek.

Felhasznált források és bibliográfia

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

- ÁBTL M-26469 „Végyári István”
- ÁBTL V-150372 Komárom megyei monográfia I-II.
- ÁBTL V-102 010/1 Dudik Aladár és társai
- ÁBTL V-102 010/2 Dudik Aladár és társai
- ÁBTL V-102 010/3 Dudik Aladár és társai
- ÁBTL V-102 010/4 Dudik Aladár és társai
- ÁBTL V-51-827 Weingartner Béla és társai
- ÁBTL V-144-731 Kertész Ferenc(né) és társai
- ÁBTL V-144-731/1 Kertész Ferenc(né) és társai
- ÁBTL V-147 852 Simonek Lukács

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

MNL OL XXIX-F-102–X 163 doboz 1 tétel, Személyzeti leírások

Magyar Nemzeti Levéltár

Komárom-Esztergom Megyei Levéltára

- MNLKEML Kesztlöc község képviselői jegyzőkönyve 1947 évi január hó 1-től 1950 évi július hó 31-ig.
- MNLKEML XXIII.374 b. Kesztlöc községi tanács V.B. 34-15/1954
- MNLKEML Kesztlöc Községi Tanács V.B 1957 734/A 1957
- MNLKEML Dorogi Járás 1956-os beszámolók XXXV.41 A/89
- MNLKEML Dorogi Járási Bizottság, 33 fond 4 fondcs., 1950-55 év, 45 őrző egység, Kesztlöc Termelőszövetkezeti Csoport/neve később: Jó szerencsét TSZCS/ pártalapszervezetének taggyűlési jegyzőkönyvei, 1950 április 25-1955 április 25
- MNLKEML MDP Járási Bizottság 33 fond. 4 fondcs., 1951-55, 44 őrző egység, Kesztlöc község pártalapszervezeti iratai:- Vezetőségi ülések jegyzőkönyvei 1951 január 21-1953 május 26, - Taggyűlési jegyzőkönyvek 1951 január 12- 1955 december 9
- MNLKEML XXIII. 734 b. Kesztlöc Községi tanács V.B, Bizalmas iratok (1954-1956)
- MNLKEML XXV 10 a.1 Komárom Megyei Főügyészség, Igazgatási iratok 1957 Ig. III/1 8 doboz
- MNLKEML XXV 4 Esztergom megyei Bíróság 1956, B 195/1958

Bibliográfia

1956 kézikönyve III.(1996), Megtorlás és megemlékezés, főszerk.:

Hegedűs B. András, 1956-os intézet, Budapest

Bányász ellenállók 1939-1945, Antifasiszta Füzetek, összeállította: Döme Piroska, Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetsége, 2000

Fakász Tibor (2000): *A dorogi járás 1956-ban*, Dorogi Füzetek 23. Dorog

Fejér Dénes- Vasvári Vilmos (szerk.) (2002): *Szabadságharcunk a bolsevizmus ellen*, Milleniumi számadás I-III., Magyar Politikai Foglyok Szövetsége,

Germuska Pál (2006 a) *Komárom megye*, in.: *A vidék forradalma, 1956 III.kötet*, szerk.. Szokolcai Attila, 1956-os intézet- Fővárosi Levéltár, Budapest, 211-256. o.

Germuska Pál (2006b): *Komárom megye bányászai az 1956-os forradalomban*, in.: *Bányászok és bányavárosok forradalma*, szerk.: Bicher Erzsébet, Schuller Balázs, Központi Bányászati Múzeum Közleményei 5. 73-116 o.

Kahler Frigyes-M. Kiss Sándor (1997): *Kinek a forradalma?* Püski- Kortárs, Budapest,

Kahler Frigyes (1993): *Joghalál Magyarországon*, Zrínyi, Budapest

Kmetty István (1999): *Szénbányászat Dorogon*, Dorogi Füzetek, 17, Dorog

M. Kiss Sándor (2003): *Az internálás kérdése Nagy Imre 1953-as parlamenti beszéde után*, Magyar Napló, 2003/6 46-50. o.

M. Kiss Sándor (2006): *Utak 56-hoz, utak 56 után*. Válogatott cikkek, esszék, tanulmányok (1981-2005), Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2006

M. Kiss Sándor (2011): *Közelítések 1956*, Tanulmányok, esszék, előadások, Kairosz, ***Munkáshatalomért (1980)***, szerk.: Gecsényi Lajos, Szabó József,

Tóth Istvánné Komárom megye forradalmi munkásmozgalmának harcosai, Életrajzi gyűjtemény, Tatabánya

Munkásmozgalmunk harcosai (1970), Komárom megyei biográfia, Tatabánya

Ortutay András (1992): *Szlovák lakosságcsere Kesztlöcön*, Limes, 1992/2, 20-27 o.

Radovics Istvánné(szerk.) (2001) : *Kesztlöc története, forrásfeldolgozás*, Kesztlöc.

Romsics Ignác (2000): *Magyarország története a XX. században*. Osiris, Budapest,

Tóth Tibor (1981): *Szénbányászat a dorogi medencében.1781-1981*, Budapest.

